

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Vzdělávání seniorů jako prevence domácího násilí

Bakalářská práce

Autor: Markéta Pilná
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: doc. PhDr. Iva Jedličková, CSc.
Oponent práce: Mgr. Lucie Špráchalová

Zadání bakalářské práce

Autor: Markéta Pilná

Studium: P16K0321

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Vzdělávání seniorů jako prevence domácího násilí**

Název bakalářské práce AJ: Seniors' education as part of the prevention of domestic violence

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá vzděláváním seniorů v oblasti prevence domácího násilí. V teoretické části vychází z charakteristiky seniora a jeho vzdělávání a soustředí se zejména na příčiny domácího násilí, jeho projevy a možné důsledky. Empirická část prezentuje vlastní šetření menšího rozsahu zaměřené na zjištění znalostí seniora o problematice domácího násilí. Cílem bakalářské práce je zjistit aktuální stav výskytu domácího násilí a zanedbání péče z pohledu seniorů a vyhodnotit význam vzdělávání seniorů pro prevenci domácího násilí.

BURIÁNEK, Jiří a Jiří KOVAŘÍK. Domácí násilí: násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006. ISBN 8072549146 SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. Sociologie stáří a seniorů. Praha: Grada, 2012, 232 s. ISBN 9788024738505. ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence. Praha: Portál, 2011. ISBN 9788073676902. ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. Edukace seniorů: Geragogika a gerontodidaktika. Praha: Grada, 2015, 232 s. ISBN 9788024799179.

Garantující pracoviště: Katedra sociální patologie a sociologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Iva Jedličková, CSc.

Oponent: Mgr. Lucie Špráchalová

Datum zadání závěrečné práce: 22.1.2018

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala paní doc. PhDr. Ivě Jedličkové, CSc. za odborné vedení, podnětné rady a připomínky při tvorbě mé práce. Děkuji také své rodině, především mamince a synovi za trpělivý přístup a podporu při studiu.

ANOTACE

PILNÁ, Markéta. *Vzdělávání seniorů jako prevence domácího násilí*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019, 56. s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku domácího násilí, které je páčáno na seniorech a na potřebu vzdělávání jako prevence před domácím násilím. Hlavními tématy práce jsou současná generace seniorů, vymezení pojmu senior, domácí násilí páchané na seniorech, senior jako oběť domácího násilí, jejich vzdělávání v oblasti prevence před domácím násilím a pomoc obětem domácího násilí. Ve výzkumné části je zpracované interview s osmi respondenty, kteří odpovídali na otevřené otázky. Výzkumný problém se zaměřuje na názory, představy a vědomosti seniorů v oblasti domácího násilí. Cílem výzkumného projektu je zjistit, jak senioři rozumí pojmu domácího násilí, jak na tuto problematiku nahlíží a zda mají zkušenost s domácím násilím nebo znají někoho ze svého okolí, kdo se stal jeho obětí. Význam mého výzkumu spatřuji v tom, že získám ucelený pohled vzorku dotazovaných seniorů na problematiku domácího násilí a vzdělávání coby možnou prevenci tohoto sociálně patologického jevu.

Klíčová slova: domácí násilí, edukace seniorů, generace seniorů, oběť domácího násilí, pomoc obětem domácího násilí, prevence domácího násilí.

ANNOTATION

PILNA, Marketa. *Education of the elderly as a prevention of domestic violence*. Hradec Králové: Faculty of Education of the University of Hradec Králové, 2019, 56. s. Bachelor thesis.

Bachelor thesis is focused on the issue of domestic violence, which is committed on seniors and on the need of education as prevention against domestic violence. The main themes of the work are the current generation of seniors, the definition of the concept of seniors, domestic violence against the elderly, the elderly as a victim of domestic violence, their education in the field of prevention against domestic violence and assistance to victims of domestic violence. The research section has an interview with eight respondents who answered open questions. The research problem focuses on the views, ideas and knowledge of the elderly in the field of domestic violence. The aim of the research project is to find out how seniors understand the concept of domestic violence, how they view this issue, and whether they have experience of domestic violence or know someone in their area who has been a victim of it. The importance of my research is that I will get a comprehensive view of a sample of the elderly interviewed on the issue of domestic violence and education as a possible prevention of this socially pathological phenomenon.

Keywords: assistance to victims of domestic violence, domestic violence, education of the elderly, generation of seniors, prevention of domestic violence. victims of domestic violence.

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:.....

Podpis:.....

Obsah

Úvod.....	8
1 Senior v současné společnosti.....	10
1.1 Charakteristika seniorské populace	10
1.2 Senioři z pohledu sociální patologie.....	11
2 Násilí páchané na seniorech	13
2.1 Vymezení pojmu domácí násilí	13
2.2 Druhy a formy domácího násilí	14
2.3 Identifikace domácího násilí.....	19
2.4 Senior jako oběť domácího násilí	20
3 Vzdělávání seniorů v České republice	22
3.1 Edukace seniorů jako základní lidské právo.....	22
3.2 Význam vzdělávání seniorů pro kvalitu jejich života	23
3.3 Mediální gramotnost seniorů v prevenci domácího násilí.....	24
3.4 Prevence domácího násilí	25
4 Právní rámec problematiky domácího násilí.....	28
4.1 Domácí násilí dle trestního zákona.....	29
4.2 Pomoc obětem domácího násilí	32
5 Výzkumné šetření.....	35
5.1 Výzkumný problém, výzkumný cíl a výzkumné otázky	35
5.2 Výzkumná metoda	38
5.3 Cílová skupina a výběrový soubor	39
5.4 Realizace výzkumu – sběr dat a jejich zpracování	40
5.5 Interpretace výsledků výzkumu.....	41
5.5.1 Výzkumná otázka I.....	41
5.5.2 Výzkumná otázka II	43
5.5.3 Výzkumná otázka III.....	44
5.6 Shrnutí výzkumného šetření	46
Závěr	48
Seznam použitých zdrojů	50
Seznam příloh.....	56

Úvod

Bakalářská práce je zaměřena na vzdělávání seniorů v oblasti prevence domácího násilí. Domácí násilí, týrání svěřené osoby a zanedbání péče druhou osobou patří dnes mezi sociálně patologické jevy. Tyto jevy společnost klasifikuje jako nežádoucí, protože porušují morální a právní normy společnosti. Vzdělávání seniorů patří k jednomu z nejvhodnějších opatření, jak těmto jevům předcházet. V této bakalářské práci se zaměříme na seniory, na jejich vzdělávání, na domácí násilí na nich páchané a v neposlední řadě na prevenci, kterou lze těmto jevům předcházet. V dnešní době existuje řada neziskových organizací, které se zabývají vzdělávacími aktivitami pro samotné seniory (zážitkové kurzy v oblasti zdraví, vztahů, bydlení, finančního zabezpečení, volného času, ale i prevence, jak se bránit před sociálně patologickými jevy), tak pro pracovníky v oblasti sociální práce a sociálních služeb pro seniory (akreditované kurzy apod.), připravují pro ně různé typy poradenství (např. sociálně-právní poradna, psychologická a mezigenerační poradna apod.). Vzdělávání je jednou z nejdůležitějších lidských potřeb, a to platí i pro populaci seniorů.

Autorkami, které se ve svých výzkumech věnují mimo jiné i seniorům, jsou například Špatenková a Smékalová. Ve svém díle *Edukace seniorů* (2015) se zabývají problematikou vzdělávání a dalšími tématy v oblasti edukace seniorů. Tato publikace by měla přispět k pochopení problematiky edukace seniorů, jejímž cílem je přiblížit téma vzdělávání seniorů odborné i laické veřejnosti. Obsahuje řadu informací, inspirací, objasní nám různé jevy, procesy a principy v oblasti edukace seniorů.

V souvislosti se stárnutím a s nárůstem populace seniorů se objevuje otázka, jak seniory ochránit před sociálně patologickými jevy (týráním svěřené osoby, násilím na nich páchaném, domácím násilím a zanedbáním péče druhou osobou) nebo jak seniory udržet na trhu práce nebo jak je dále vzdělávat, aby se nestali oběťmi například „fake news“. Dnešní společnost má tendenci k velmi rychlému rozvoji, ke kterému nejvíce přispívají média. Ta mohou často ovlivnit názor a smýšlení všech lidí, tedy i seniorů, a proto je vzdělávání seniorů tak důležité pro jejich porozumění soudobému světu a orientaci v něm.

Teoretická část bakalářské práce se soustředí na seniora a na jeho vzdělávání, které může pomoci předcházet sociálně patologickým jevům v podobě domácího násilí a zanedbání péče druhou osobou. V další části se zaměřím na seniora jako na oběť domácího násilí, popsány budou i druhy a formy domácího násilí. V závěrečné části je pozornost věnována prevenci

domácího násilí a pomoci jeho obětem. V České republice je pomoc obětem (trestných činů) zakotvená v legislativě s tím spojené. Cílem bakalářské práce je upozornit na problematiku domácích násilí páchaného na seniorech a na potřebu vzdělávání, které je prevencí před domácím násilím.

Empirická část bakalářské práce prezentuje vlastní šetření menšího rozsahu, které bylo uskutečněno formou rozhovorů. Pro tyto rozhovory byli osloveni respondenti z Pardubického kraje z řad seniorů. Respondenti byli dotazováni na téma domácích násilí, zjišťovalo se, jak tomuto pojmu rozumí, jaké mají osobní zkušenosti nebo zda se někdo z jejich blízkých s domácím násilím setkal. Bakalářská práce může být využita všemi pracovníky v sociálních službách, kteří mají zájem o problematiku násilí páchaného na seniorech, i širokou veřejností.

1 Senior v současné společnosti

Tak jako je člověk součástí evoluce, tak je senior součástí sociální entity.¹ Mühlpachr usuzuje, že současná česká populace vnímá seniora jako příslušníka specifické sociální skupiny, která je v naší společnosti marginalizována. Členové této skupiny se odlišují z hlediska biologického a sociálního, protože mají jiné potřeby, upřednostňují jiné životní hodnoty, mají jiný životní styl. Jsou ve věku, kdy ukončili svůj produktivní život a odcházejí do důchodu.²

1.1 Charakteristika seniorské populace

Autoři Sak a Kolesárová, kteří se věnují populaci seniorů, se ve svých publikacích zabývají otázkou, *Kdo to je senior a co senior znamená?* Podle nich je seniorem jedinec, který má ve společnosti zvláštní postavení a který korunuje svoji životní etapu. Senior tak souvisle přechází ze střední generace až do konečné životní etapy, která končí smrtí.³ „*Je třeba si uvědomit, že stáří není choroba, ale přirozená, normální etapa lidského života, která je v rámci ontogeneze člověka její nedílnou součástí.*“⁴ Sak a Kolesárová ve svém výzkumu položili české populaci otázku: „*S jakým věkem si spojíte seniory?*“ Dotazovaní ve 45 % uvedli, že věk, kdy se člověk stává seniorem, je 60 let. Druhá věková hranice je podle nich 65 let, tu preferuje 23 % dotázaných. Poslední věkovou hranicí, kterou určilo 16 % respondentů, je věk 70 let. Podle mínění české populace se seniorem stává člověk od 60 do 70 let.⁵

Špatenková a Smékalová potvrzují, že pojem „senior“ označuje člověka v celém věkovém období sénia.⁶ Ve společnosti se pro slovo „senior“ používají synonyma jako důchodce, geront, dědeček a babička.

Mühlpachr se domnívá, že pojem senior je „*natolik různorodý, že jej nelze jednoduše definovat a převést do jedné šablony.*“⁷

Ondráková a kol. poukazují na skutečnosti, že slovo „senior“, jak je používán českým jazykem, se v anglickém jazyce používá jen výjimečně. V anglickém jazyce se pojmem „senior“ označuje člověk, který je služebně starší a zkušenější. U nás se toto slovo používá ve

¹ Sociologická encyklopedie. *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017, 2017 [cit. 2019-08-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Entita>

² MÜHLPACHR, Pavel. *Kvalita života seniorů*. 1. vydání. Brno: MSD, 2017. s. 26-28. ISBN 978-80-7392-260-3.

³ SAK, Petr a KOLESÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 225 s. Sociologie. s. 25. ISBN 978-80-247-3850-5.

⁴ MÜHLPACHR, Pavel. *Kvalita života seniorů*. 1. vydání. Brno: MSD, 2017. s. 22. ISBN 978-80-7392-260-3.

⁵ SAK, Petr a KOLESÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 225 s. Sociologie. s. 26. ISBN 978-80-247-3850-5.

⁶ ŠPATENKOVÁ, Naděžda a SMÉKALOVÁ, Lucie. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015. 232 s. Pedagogika. s. 48. ISBN 978-80-247-5446-8.

⁷ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 1. dotisk 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. s. 145. ISBN 80-210-3345-2.

spojení s pracovní pozicí, např. senior manager. V angličtině se nejčastěji používá termín „older people“ nebo „elderly“.⁸

Na výše uvedených příkladech můžeme vidět, že význam slova „senior“ nelze jednoznačně definovat. „*Pojem senior je v naší společnosti používán médií, politiky, v obecném jazyce a komunikaci atd. Máme domy pro seniory, projekty pro seniory, máme leccos pro seniory. Jen nevíme, kdo to ten senior je.*“⁹ Koho tedy vlastně můžeme za seniora označit? „*Seniorem by měl být každý občan, který splnil podmínky pro nabytí starobního důchodu stanovené legislativou České republiky. Bez ohledu na věk a bez ohledu na to, zda starobní důchod pobírá, či nepobírá. Senioři jsou lidé, kteří splnili svou pracovní povinnost vůči státu, odvedli daně, tím mají právo na starobní důchod (důchodové zabezpečení), právní ochranu a další výhody ze strany státu.*“¹⁰

1.2 Senioři z pohledu sociální patologie

Pojem „sociální patologie“ (z lat. *pathos* – utrpení, choroba) označuje souhrn nežádoucích, abnormálních a nezdravých společenských jevů. Podle Fischera a Škody na studiu a popisu sociální patologie participuje mnoho vědních disciplín, např. sociologie, psychologie, lékařství, speciální pedagogika, etopedie atd.¹¹

Kraus, Honcová a kol., uvádějí, že zakladatel vědecké sociologie E. Durkheim (1858–1917), který se sociální patologii věnoval, „*tuto vědu považoval za vědu o chorobách a nepříznivých skutečnostech, činech a chování, které se odchyluje od společenských norem.*“¹² Podle Fišera a Škody se „*sociální patologie zabývá zákonitostmi takových způsobů chování, které společnost hodnotí jako nežádoucí, protože porušuje její sociální a právní normy.*“¹³

Giddens poukazuje na fakt, že chování dnešního člověka musí být regulováno určitými pravidly a normami, aby ve společnosti nedocházelo k chaosu. Tyto normy dávají společnosti určitý řád a činí život předvídatelným. Bohužel ne všichni normy a pravidla dodržují. Chování jedince se tak stává nezodpovědným, čímž může poškodit druhého člověka.¹⁴ Zejména senior se lehce může stát členem ohrožené skupiny, a to zejména kvůli svému zdravotnímu stavu,

⁸ ONDRÁKOVÁ, Jana et al. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. s. 13. ISBN 978-80-7465-038-3.

⁹ Senioři České republiky, z.s.: *Aby člověk důstojně žil a nebyl sám. Senioři České republiky, z.s.: Aby člověk důstojně žil a nebyl sám* [online]. Praha: Senioři ČR, 2018 [cit. 2019-11-27]. Dostupné z: <https://senioricr.cz/pravni-definice-seniора-dosud-chybi/>

¹⁰ Tamtéž

¹¹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). s. 15. ISBN 978-80-247-5046-0.

¹² KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 9-10. ISBN 978-80-7435-080-1.

¹³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). s. 15. ISBN 978-80-247-5046-0.

¹⁴ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. s. 184. ISBN 80-7203-124-4.

který se postupně zhoršuje po fyzické, mentální i psychické stránce. Velkou roli v této situaci hraje i fakt, že senioři bývají z velké části osamělí a žijí sami (vdovy, vdovci). Lidé v dnešní době bývají k ostatním značně lhostejní, a proto se senior může tak lehce stát obětí trestné činnosti.

Podle Mühlpachra se senioři stávají velmi ohroženou a znevýhodněnou skupinou. Mezinárodní statistiky v řadě zemí uvádějí, že se počet trestných činů páchaných na seniorech zvyšuje.¹⁵ Mühlpachr poukazuje na možné příčiny, proč se může senior stát obětí trestné činnosti. Na vině může být jeho bezbrannost, důvěřivost a naivita.¹⁶ Pachatelé tohoto druhu trestné činnosti svou agresi často směřují nejdříve proti slabším jedincům (seniorům, dětem, invalidním osobám), neživým objektům a zvířatům, a teprve potom proti dospělým zdatným osobám.

¹⁵ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 1. dotisk 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. s. 73. ISBN 80-210-3345-2.

¹⁶ Tamtéž s. 73. ISBN 80-210-3345-2.

2 Násilí páchané na seniorech

Bělík a kol. násilí vymezují takto: „*Násilí představuje útočné jednání s cílem ublížit, ponižít. Je to projev agrese v lidské populaci a má celou řadu příčin a různých důvodů, které souvisejí s biologickými, psychologickými a sociálními charakteristikami člověka. Násilí porušuje společenské normy a pravidla. Násilí na osobě přináší citové, psychické, fyzické poranění.*¹⁷

2.1 Vymezení pojmu domácí násilí

Domácí násilí je sociálně patologický jev. Termín „domácí násilí“ vznikl překladem anglického odborného sousloví „domestic violence“. „*V užším pojetí se za domácí násilí považuje násilí mezi partnery, v širším se pak jedná o násilí ve všech vztazích, např. týrání starých či nemocných lidí.*“¹⁸

Domácí násilí je forma násilí, která se vyskytuje mezi rodinnými příslušníky nebo osobami společně žijícími v domě či bytě. Domácí násilí může postihnout všechny skupiny obyvatel. Násilí představuje chování, které má za cíl získat nad obětí kontrolu a ovládnout ji. Násilná osoba udržuje oběť ve stálém strachu, nejistotě, k čemuž využívá metody, „*jak ovládnout jinou osobu...založené na systematickém, opakovaném způsobování psychického traumatu.*“¹⁹

Tímto chováním je narušena psychická stabilita oběti násilí. Míra násilí má častější frekvenci a její násilí se zvyšuje. K domácímu násilí dochází nejčastěji za zavřenými dveřmi, v soukromí rodiny, proto se velmi těžko odhaluje, bývá latentní (skryté). Podle Čecha a kol. „*veřejnost v domácím násilí spatřuje privátní záležitost, proto může být veřejností mnohokrát tolerována.*“²⁰ Domácí násilí je nejvíce rozšířené násilí ve světě. Oběť se sama nedokáže rozhodnout, jak tomuto násilí čelit a jak tuto situaci řešit, často nedokáže rozpoznat situaci, kdy se jedná pouze o rodinnou hádku, krizi či šarvátku, nebo kdy už se jedná o domácí násilí.

Za účelem vymezení domácího násilí lze vycházet z novely trestního zákona, která nabyla účinnosti 1. června 2004. Tato novela zavedla skutkovou podstatu trestného činu „týrání osoby žijící ve společném obydlí nebo osoby blízké“. Osobou blízkou se rozumí příbuzní v přímé linii, manžel, manželka, sourozenci nebo jiné osoby v rodinném poměru či partnerském vztahu (druh, družka). Další možnost, jak bojovat s domácím násilím, přinesl zákon na ochranu před domácím násilím (zákon č. 135/2006 Sb.), který zakotvil nové

¹⁷ BĚLÍK, Václav, Stanislava HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). s. 54. ISBN 978-80-271-0599-1.

¹⁸ Tamtéž s. 55. ISBN 978-80-271-0599-1.

¹⁹ BEDNÁŘOVÁ, Zdena et al. *Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus, 2009. s. 9. ISBN 978-80-254-5422-0.

²⁰ ČECH, Ondřej. *Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb*. České Budějovice: Theia, 2011. s. 6. ISBN 978-80-904854-0-2.

oprávnění Policie ČR, v podobě institutu „vykázání násilné osoby“. Zákon zavádí systémový, komplexní přístup k prevenci a ochraně před domácím násilím. Propojuje postupy policie, justice a sociálních služeb.²¹

Buriánek a kol. se domnívají, že aby se mohlo hovořit o domácím násilí, musí se násilí vyskytovat každodenně, dlouhodobě a musí se pravidelně opakovat.²² Jde o sociální, sexuální, fyzické, psychické, ekonomické násilí, které se vyskytuje mezi všemi členy rodiny. Domácí násilí bylo dlouhou dobu nejen v České republice považováno za tabu. Mínění lidí se v dnešní době začíná pomalu měnit a toto téma již nezůstává skryté.

Domácí násilí se vyskytuje v rodinách, ve společné domácnosti, která by měla být klidným, vyrovnaným a bezpečným zázemím pro všechny členy rodiny. Domácí násilí se může objevovat i v jiném prostředí, např. v rekreačním zařízení, na dovolené, v autě apod. Pachatel a oběť jsou citově, sociálně a ekonomicky vzájemně závislé, blízké osoby.²³ Domácího násilí se nejčastěji dopouštějí rodiče na dětech, muži na ženách, mladí na starých. Nicméně výzkumy z posledních let ukazují, že se domácího násilí dopouštějí i ženy na mužích, děti na rodičích a staří na mladých.²⁴

2.2 Druhy a formy domácího násilí

Bednářová upozorňuje na skutečnost, že různí autoři zaměňují druhy a formy domácího násilí. Co jeden autor označuje za druh domácího násilí, druhý autor označí za jeho formu. Autorka vymezuje skupiny lidí, mezi kterými se násilí uskutečňuje např.: násilí dětí vůči svým rodičům (seniorům) nebo násilí mužů (manžel, partner) vůči ženám (manželka, partnerka) můžeme označit za druhy domácího násilí.²⁵

²¹ Bílý kruh bezpečí: Aktuální informace v oblasti domácího násilí k 1.1.2009. *Bílý kruh bezpečí: Aktuální informace v oblasti domácího násilí k 1.1.2009* [online]. Praha: Bílý kruh bezpečí, z.s., 2019, 2019 [cit. 2019-11-27]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/domaci-nasilii/aktualni-informace-v-oblasti-domaciho-nasilii-k-1-1-2009/>

²² BURIÁNEK, Jiří a Jiří KOVAŘÍK. *Domácí násilí - násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. s. 81. ISBN 80-7254-914-6.

²³ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 1. dotisk 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. s. 148. ISBN 80-210-3345-2.

²⁴ MARTINKOVÁ, Milada, Vladan SLAVĚTÍNSKÝ a Jiří VLACH. Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014 [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/>

²⁵ BEDNÁŘOVÁ, Zdena. *Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus, 2009. s. 7. ISBN 978-80-254-5422-0.

Formy domácího násilí

Fyzické násilí

Fyzické násilí (tělesné týrání) je jednou z nejméně závažných a nejzjevnějších forem domácího násilí. Násilný jedinec vědomě používá své fyzické síly k tomu, aby způsobil seniorovi bolest nebo ho jinak fyzicky poškodil, zranil. „*Příkladem závažného jednání násilné osoby je bití (způsobí podlitiny), kopání (může způsobit různé druhy zlomenin), mlácení, fackování, tahání za vlasy, trhání vlasů, popálení, škracení, svazování, ohrožování střelnou či bodnou zbraní, až po útok, který ohrožuje zdraví nebo může způsobit smrt.*“²⁶

Když uvidíme osobu, která vykazuje hrubé zacházení (tělesné týrání), měli bychom jí poskytnout první pomoc. Buď ji provedeme sami, nebo ji zajistíme přivoláním zdravotní záchranné služby (ZZS), jejíž tísňová linka je 155 nebo 112. Obě linky jsou zdarma.

Sexuální násilí

Další formou domácího násilí je sexuální násilí. Tomuto násilí nelze uniknout ani v seniorském věku, ale není tak časté jako u mladší generace. Sexuální násilí se nejčastěji vyskytuje mezi partnery nebo manžely. „*Sexuální násilí je vynucený sexuální kontakt jakéhokoli druhu. Tzv. manželské povinnosti v případě vynucení pod tlakem, násilím lze považovat za sexuální násilí.*“²⁷

Psychické násilí

Čech a kol. uvádí, že psychické násilí je přítomno ve všech formách domácího násilí (fyzické, psychické, emocionální násilí, ekonomické násilí, sexuální násilí, zanedbání péče druhou osobou, nežádoucí formy ošetřování).²⁸ Psychické násilí (citové, emocionální týrání) bývá často skryté, latentní. Jeho cílem je způsobit psychické utrpení, vzbudit dojem úzkosti, bolesti, zastrašit, vydírat. K tomuto druhu násilí se využívá různých forem. „*Násilná osoba ohrožené osobě vyhrožuje, že jí něco udělá, že ji opustí, že spáchá sebevraždu nebo ji nutí, aby stáhla případné obvinění. Násilná osoba ohroženou osobu ponižuje, citově vydírá, dokáže u ní vyvolat pocit viny a pocit, že je špatná a že si za všechno může sama.*“²⁹

²⁶ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. s. 48-49. ISBN 978-80-7367-690-2.

²⁷ Tamtéž s. 51. ISBN 978-80-7367-690-2.

²⁸ ČECH, Ondřej. *Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb*. České Budějovice: Theia, 2011. s. 58. ISBN 978-80-904854-0-2.

²⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. s. 62. ISBN 978-80-247-2014-2.

Ševčík a kol. poukazují na fakt, že násilná osoba chce mít nad obětí moc, kontrolu nad tím, s kým se oběť stýká, co dělá, kam chodí. Tuto osobu omezuje, izoluje její pohyb a kontroluje její aktivity, které probíhají mimo domov.³⁰ Agresor oběť zamyká v bytě, bere jí či schovává klíče. Tím jí zabrání, aby mohla opustit dům, byt nebo si případně zajistila pomoc. Předstírá, že ji miluje a nadmíru na ni žárlí. Cílem je oběť psychicky zničit a podlomit její sebevědomí. Ševčík a kol. psychické násilí dále rozdělují na **neverbální**, kdy násilná osoba například ničí majetek ohrožené osoby (seniora), její oblíbené věci, týrá jejího domácího mazlíčka, roztrhá jí oblečení nebo jí schová věci osobní potřeby, a **verbální**, jež spočívá v urážkách, ponižování, slovním napadání, zakazování, obviňování, vyhrožování, zastrašování (pohledy, gesty, činy, slovy), citovém vydírání, podezírání z nevěry apod.³¹

Ekonomické násilí

S formou ekonomického násilí se můžeme u oběti (seniora) setkat v situaci, kdy násilná osoba oběti (seniorovi) neumožní přístup k jejím finančním prostředkům (důchodu, příspěvku na péči apod.).

Čírtková poukazuje na případy, kdy vlastní rodina o seniora pečuje pouze za předpokladu, že jim senior umožní přístup ke všem svým finančním prostředkům. Senior často není obeznámen, jak vysoký důchod má nebo jak velký příspěvek na péči pobírá. Velice často neví, jak se s jeho finančními prostředky nakládá.³²

Systémové ponižování

Pokud hovoříme o zneužívání seniorů, často tím máme na mysli domácí násilí, které na nich páchají jejich blízcí rodinní příslušníci. „*Daleko častěji se s určitou formou bezpráví na starších občanech setkáváme v podobě odpírání důstojnosti, soukromí, či zneužívání systému, vůči čemuž se nelze účinně legislativně bránit.*“³³

Systémové ponižování můžeme chápat jako utrpení a odepírání důstojnosti či právního seniora. Tento typ násilí svými postupy a metodami mohou způsobovat různé instituce (lékařská zařízení, domovy pro seniory apod.).

Mühlpachr usuzuje, že u seniorů může být systémové ponižování důsledkem nedostatečné či špatné péče v ústavních zařízeních. „*Člověk s demencí si nedokáže uvědomit, že má hlad*

³⁰ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. s. 48. ISBN 978-80-7367-690-2.

³¹ Tamtéž s. 48-49. ISBN 978-80-7367-690-2.

³² ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. s. 62. ISBN 978-80-247-2014-2.

³³ MARTÍNEK, Jan. *Novinky.cz: Týrání seniorů není jen bití, ale i odpírání soukromí, znělo v parlamentu*. *Novinky.cz: Týrání seniorů není jen bití, ale i odpírání soukromí, znělo v parlamentu* [online]. Praha: ČTK, DPA, Reuters a fotobanka Profimedia, 2019, 18. 9. 2019 [cit. 2019-09-22]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/tyrani-senioru-neni-jen-biti-ale-i-odpirani-soukromi-znelo-v-parlamentu-40296849>

a žízeň, když mu nedáte napít, tak to sám neudělá.“³⁴ Například pacient s pokročilou stařeckou demencí se nedokáže sám obsloužit nebo se napít. V některých zařízeních se můžeme setkat se situací, že za samotného seniora rozhoduje personál, nedodrží jeho přání a často rozhoduje v jeho neprospěch. V nejhorším případě personál sahá až k vulgaritám, k podceňování člověka, nerespektuje jedno ze základních lidských práv, a to právo na důstojnost.

S dalším možným systémovým ponižováním se můžeme setkat ve zdravotnictví. Může se jednat například o trauma způsobené necitlivým a zbytečným lékařským vyšetřením, nepřiměřeným informováním či nerespektováním přání pacienta.³⁵

Nežádoucí formy ošetřování

Jedná se o veškeré formy nevhodného ošetřování, zacházení nebo nepřiměřené profesionální péče. Mezi nežádoucí formy ošetřování patří podle Mühlpachra „*nevhodné a nadměrné podávání tlumivých psychofarmak, zbavování se závislých členů rodiny jejich odkládáním do nemocnic či ústavní péče a komplikováním převzetí do domácí péče.*“³⁶

Zanedbání péče druhou osobou

U seniorů, kteří jsou zcela odkázáni na pomoc druhých osob (senior, který má různé formy demence, tělesné postižení, ztrátu soběstačnosti stářím apod.), se můžeme setkat s jednáním, kdy pečující osoba zanedbá péči o svěřenou osobu a senior se může stát obětí trestného činu. V trestním zákoníku zákon č. 40/2009 Sb., je obsažen § 198 Týrání svěřené osoby a § 199 Týrání osoby žijící ve společném obydlí, podle kterých je možno pachateli za tyto trestné činy uložit trest odnětí svobody.³⁷

Podle Čírtkové je tato forma domácího násilí velmi těžko odhalitelná. Mohou jej odhalit příbuzní oběti nebo ošetřující lékař, který si všimne špatného zdravotního stavu či nízké úrovně stravování.³⁸

Aby se senioři nestali oběťmi těchto trestných činů, měl by úřad práce, který vyplácí příspěvky na péči, kontrolovat jejich využívání. Tím by mohl odhalit zanedbání péče druhou

³⁴ MARTÍNEK, Jan. Novinky.cz: Týrání seniorů není jen bití, ale i odpirání soukromí, znělo v parlamentu. *Novinky.cz: Týrání seniorů není jen bití, ale i odpirání soukromí, znělo v parlamentu* [online]. Praha: ČTK, DPA, Reuters a fotobanka Profimedia, 2019, 18. 9. 2019 [cit. 2019-09-22]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/tyrani-senioru-neni-jen-biti-ale-i-odpirani-soukromi-znelo-v-parlamentu-40296849>

³⁵ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 1. dotisk 1. Vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. s. 77. ISBN 80-210-3345-2.

³⁶ Tamtéž s. 77. ISBN 80-210-3345-2.

³⁷ *Trestní předpisy*. 1143. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, a. s., 2016. ISBN 978-80-7488-174-9.

³⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. s. 62-63. ISBN 978-80-247-2014-2.

osobou. To mu umožňuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.³⁹

Podle tohoto zákona má ÚP „povinnost provádět kontroly využívání přiznaného příspěvku na péči. Ty probíhají podobně jako sociální šetření v obydlí příjemce příspěvku. Kontroly provádí úřad práce jen u určité části příjemců. Ti jsou ke kontrole vybíráni namátkově nebo na základě případného podezření na zneužívání dávky. Kontrola může být i neohlášená, většinou však probíhá po předchozí telefonické domluvě.“⁴⁰ V praxi jsou kontroly nedostačující nebo se neprovádí vůbec.

Jak rozpoznat hranici, kdy se ještě o seniora zvládneme postarat sami doma, anebo kdy máme péči přenechat specializovanému zařízení? Odpověď na tuto otázku není jednoduchá. Dlouhodobě pečující osoby, které pečují o své blízké (seniory), jsou vystaveny velkému stresu a vyčerpání. Když se tato situace nezačne řešit včas, může se pečující osoba dopustit na osobě blízké v důsledku svého vyčerpání a únavy zanedbání péče, v některých případech se může jednat dokonce o týrání svěřené osoby. V dnešní době existuje mnoho organizací, které pomáhají rodinám pečujícím o své blízké (seniora) v domácím prostředí, aby nemuseli do ústavní péče. Z tohoto důvodu je vhodné podobnou organizaci oslovit, protože tím můžeme zamezit zanedbání péče v domácím prostředí.

Ze své dlouholeté praxe znám v Pardubickém kraji několik organizací, které se zabývají péčí o seniory v domácím prostředí. Jsou to například tyto organizace:

- Centrum pro zdravotně postižené a seniory Pardubického kraje,
- Česká abilympijská asociace, o. s.,
- Hewer – občanské sdružení,
- Oblastní charita Pardubice – Pečovatelská služba Pardubice.

Na výše uvedené organizace je možné se obrátit v případě, že rodina nezvládá péči o seniora. V takovém případě seniorovi vzniká nárok na osobní asistenci či pečovatelskou službu. Tato služba je zpoplatněna a hradí se z příspěvku na péči.

³⁹ Zákon pro lidi.cz: Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. *Zákon pro lidi.cz: Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách* [online]. Praha: AION CS, 2019, 2019 [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-47>

⁴⁰ Příspěvek na péči: Kontrola využívání příspěvku na péči. *Příspěvek na péči: Kontrola využívání příspěvku na péči* [online]. Praha, 2015, 2015 [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <http://www.prispevek-na-peci.cz/kontrola-vyuzivani.html>

2.3 Identifikace domácího násilí

Často si nechceme připustit skutečnost, že by se domácí násilí mohlo dotýkat i nás. Tato situace je pro nás nepředstavitelná a často ji nechceme přijmout. „*Chtěla jsem si ho vzít. Slíbili jsme si před bohem, že budeme spolu v dobrém nebo ve zlém.*“ „*Dědeček je už takový až teď, co je starý, s tím se nedá nic dělat, to musíme tak brát.*“⁴¹ Podobné argumenty slýcháváme často. Podle Ševčíka, Špatenkové a kol. lze z partnerského vztahu odejít rozvodem či rozchodem, a to legálně, legitimně, ale pro oběti domácího násilí to není snadné. Ještě v horší situaci se nachází oběť domácího násilí, která je v pokrevním příbuzenském vztahu. V takovéto situaci se jen těžko ukončují vztahy s násilnou osobou (např. se svými dětmi, vnoučaty).⁴²

Jak můžeme domácí násilí rozpoznat od běžné domácí krize nebo tzv. italského manželství? Hlavním ukazatelem může být příčina, která vede k agresivnímu chování pachatele. „*Domácí násilí není vyprovokované obětí, nemá žádný racionální základ.*“⁴³ Spouštěčem takového chování může být jakákoliv situace. Existují některé varovné signály, které mohou indikovat výskyt domácího násilí. Publikace, které zkoumají domácí násilí, popisují určité varovné signály, které mohou odhalit domácí násilí včas. Každý jedinec, který na uvedené otázky níže položené odpoví kladně, může být ve vztahu, který je již narušený a může vést k domácímu násilí.⁴⁴ Například:

- Ignoruje partner vaše pocity?
- Soustavně vás ponižuje, např.: v soukromí nebo na veřejnosti?
- Ustavičně vás kritizuje, nadává vám, křičí na vás?
- Kontroluje stav vašich peněz, odebral vám platební kartu, klíčky od vozu, klíče od bytu?
- Týrá, mučí nebo zabíjí vaše mazlíčky, aby vám ublížil?
- Podezírá vás z nevěry?

⁴¹ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. s. 55. ISBN 978-80-7367-690-2.

⁴² Tamtéž s. 55. ISBN 978-80-7367-690-2.

⁴³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. s. 62. ISBN 978-80-247-2014-2.

⁴⁴ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. s. 55. ISBN 978-80-7367-690-2.

- Pravidelně vyhrožuje odchodem nebo říká, že máte odejít vy?
- Ničí nábytek ve vašem bytě či domě, rozbíjí zařízení domácnosti?
- Ohrožuje vás zbraní? apod.⁴⁵

Pokud si na tyto otázky odpovíte kladně, je pravděpodobné, že je již domácí násilí přítomno.

Ševčík, Špatenková a kol. odkrývají další otázky, které by mohly budoucí oběti domácího násilí pomoci se zorientovat a domácí násilí včas rozpoznat. Podobné signály se vyskytují i v případě transgeneračního a mezigeneračního násilí. Jsou to tyto otázky:

- Máte pocit, jako byste byli v pasti?
- Ztratil jste důvěru v sebe sama?
- Máte strach ze svého partnera, bojíte se vyjádřit svůj názor?
- Máte strach z cizích kontaktů a z kontaktů s jinými lidmi?
- Zjišťujete si raději dopředu partnerovu náladu, než s ním začnete mluvit?
- Musíte žádat partnera o svolení vzít si peníze nebo se scházet se svými přáteli?

Pokud na některou z výše uvedených otázek odpovídáte kladně, je vztah členů domácnosti vážně narušen a může lehce vyvrcholit v domácí násilí.⁴⁶

2.4 Senior jako oběť domácího násilí

Oběť trestného činu je fyzická osoba, které bylo nebo mělo být ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, na jejíž úrok se pachatel trestným činem obohatil dle zákona č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů.⁴⁷

Ševčík, Špatenková a kol. uvádějí, že se senioři mohou stát obětí domácího násilí ve všech jeho formách – fyzické týrání, psychické a citové týrání, sexuální obtěžování a zneužívání, finanční a materiální zneužívání, zanedbání péče.⁴⁸

⁴⁵ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. s. 55-56. ISBN 978-80-7367-690-2.

⁴⁶ Tamtéž s. 57. ISBN 978-80-7367-690-2.

⁴⁷ *Trestní předpisy*. 1143. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, a. s., 2016. ISBN 978-80-7488-174-9.

⁴⁸ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. s.126. ISBN 978-80-7367-690-2.

V dnešní době, kdy populace seniorů roste, se senioři mohou velice rychle stát vyloučenou skupinou. V této souvislosti se používá pojem „ageismus“, což je věková diskriminace, ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu. Ageismus je jeden z důvodů, proč se senioři mohou stát oběťmi domácího násilí. Senioři velice často žijí se svými dětmi, vnuky, u kterých hledají pomoc a bezpečí a bez nichž se nedokáží obejít.

Podle Čecha a kol. si senioři dobře neuvědomují, kdy je s nimi nevhodně zacházeno, neumí se bránit, případně se bojí stupňování agresivity ze strany agresora. Stydí se a tuto skutečnost nikomu neohlásí.⁴⁹ U seniorů se domácí násilí nejčastěji objevuje v podobě finančního nebo materiálního zneužívání. To je situace, kdy si jejich potomci nárokují jejich důchod či příspěvek na péči za účelem hrazení jejich životních nákladů (nájem, energie, potraviny apod.). Skutečnost ale bývá taková, že si finanční prostředky ponechají a senior leckdy nemá ani na úhradu svých základních potřeb.

S domácím násilím se můžeme rovněž setkat v ústavní péči (zanedbání péče druhou osobou, nevhodné zacházení apod.).

Ševčík a Špatenková poukazují na skutečnost, že domácí násilí na seniorech se často vyskytuje v latentní podobě a jeho výskyt mohou podpořit různé typy demence či jiné postupující nemoci.⁵⁰ Demence se projevuje poruchami paměti, postižený člověk začne selhávat ve svých denních aktivitách, v sebeobsluze nebo v sociálních vztazích, tím se stane závislým na svém okolí, na své rodině a na svém pečovateli.

Násilí na seniorech se nejčastěji dopouštějí rodinní příslušníci, děti, vnuci, partneři, ale i pečovatelé v rámci domácí nebo ústavní péče. Senioři k nim mají silný citový vztah, a tak se bojí a násilí neohlásí. Mají obavy z toho, že by o pečující osoby přišli, nemohli by dále zůstat v domácím prostředí a museli by nastoupit do ústavní péče (léčebna dlouhodobě nemocných, domovy pro seniory, geriatrická oddělení nemocnic apod.). Mohou se rovněž obávat toho, že kdyby násilí ohlásili, došlo by k jeho gradaci, uvádí Ševčík a Špatenková.⁵¹

⁴⁹ ČECH, Ondřej. *Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb*. České Budějovice: Theia, 2011. s. 24. ISBN 978-80-904854-0-2.

⁵⁰ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. s. 126. ISBN 978-80-7367-690-2.

⁵¹ Tamtéž s. 126. ISBN 978-80-7367-690-2.

3 Vzdělávání seniorů v České republice

Senioři mají jako sociální skupina velice rozmanitou charakteristiku, mají svojí osobitost, především vzhledem k věku, zdravotnímu stavu, uznávaným hodnotám, postojům, návykům, způsobem chování apod.⁵²

V rámci vzdělávání jsou senioři specifickou skupinou. Jejich lektor mnohdy neví, jaké mají znalosti a zkušenosti, jak moc jsou šikovni. Edukací seniorů, tj. vzděláváním a výchovou, se zabývá gerontagogika (geragogika). Tato vědní disciplína se pozvolna vyčleňuje z andragogiky. Ondráková a kol. poukazují na fakt, že vzdělávání seniorů není jednoduché, organizace nebo lektor, který se tímto vzděláváním zabývá, si musí uvědomit, že vzdělávací aktivity pro seniory musí pojmout jako volnočasové a dobrovolné setkání.⁵³

V České republice je možno absolvovat velké množství vzdělávacích aktivit, které jsou určeny pro seniory. Jedná se například o univerzity třetího věku, univerzity volného času, kluby seniorů, ale i soukromé vzdělávací aktivity různých vzdělávacích agentur. Dále to mohou být aktivity, které pořádají knihovny, kulturní střediska, domy dětí a mládeže (např. počítačové kurzy pro seniory) atp.

3.1 Edukace seniorů jako základní lidské právo

Podle čl. 33 Listiny základních práv a svobod má každý právo na vzdělání. Toto právo platí i pro seniory. Aby bylo možné toto právo seniorům zajistit, je potřeba podpora státu. „*Edukace seniorů patří mezi kulturní a duchovní práva člověka. Učení a vzdělávání po celou dobu života je základním lidským právem.*“⁵⁴

Petřková a Čornaničová poukazují na skutečnost, že v dnešní době, kdy populace seniorů roste, by měla společnost na seniory nahlížet jako na skupinu, která má specifické vzdělávací potřeby. Tím, že se věk seniorů prodlužuje, má každý z nich šanci na dlouhý, nezávislý a soběstačný život v seniorském věku. Dnešní společnost od seniora očekává, že bude svůj život žít plnohodnotně a aktivně. Senior má právo na důstojný a smysluplný život. Vzdělaný senior má lepší možnost vyrovnat se novým požadavkům společnosti a tím může lépe předcházet implikacím stárnutí a stáří. Proto má edukace seniorů klíčový vliv na jejich

⁵² MÜHLPACHR, Pavel. *Kvalita života seniorů*. 1. vydání. Brno: MSD, 2017. s. 22-23. ISBN 978-80-7392-260-3.

⁵³ ONDRÁKOVÁ, Jana. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. s. 33-34. ISBN 978-80-7465-038-3.

⁵⁴ PETŘKOVÁ, Anna a Rozália ČORNANIČOVÁ. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů: studijní texty pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. s. 9-10. ISBN 80-244-0879-1.

orientaci v procesech změny na všech úrovních (zdravotních, ekonomických, společenských apod.).⁵⁵

3.2 Význam vzdělávání seniorů pro kvalitu jejich života

Vzdělávání má pro seniory nezanedbatelný význam v oblasti vyšší kvality života a zvýšení kompetencí v jejich dalším životě. „*Pojem kvalita života je v současné době velmi frekventovaný výraz, týká se naplnění životních potřeb, životního stylu, životní úrovně i zdravotního hlediska a spokojenosti seniora.*“⁵⁶ Kvalita života člověka se nepojí pouze s jeho fyzickou stránkou, ale i s tou sociální, duchovní a psychickou. Jedná se především o obohacování, tvořivost, kreativitu, činnost apod.⁵⁷ Senioři kvalitu života spatřují zejména v mezilidských vztazích, ve vzorech chování, které si nesou ze svého dětství, v rodinných tradicích a zvycích, v životních postojích a sociálních stereotypech. Mühlpachr spatřuje kvalitu života seniora v jejich vzdělávání: „*Vzdělávání v postproduktivním věku má preventivní, anticipační, rehabilitační a posilovací funkci.*“⁵⁸

Na význam vzdělávání seniorů se zaměřují především Špatenková, Smékalová, Benešová, Mühlpachr, poukazují na jeho důležitost v této části života. Benešová uvádí, že hlavním cílem vzdělávání seniorů může být učení se novým dovednostem a znalostem.⁵⁹ Dalším smyslem vzdělávání seniorů může být jejich potřeba poznání, která přináší radost z nově nabytých informací. „*Celoživotní vzdělávání je významná aktivita v životě jedince, která není omezena pouze na období dětství a mládí, ale koncepce celoživotního vzdělávání má podpořit všechny lidi po celou dobu jejich života.*“⁶⁰

Zormanová se domnívá, že vzdělávací aktivity mohou přispět k eliminaci mezigeneračního střetu.⁶¹ Mezigenerační učení můžeme chápat jako „*soubor teoretických, výzkumných a aplikačních znalostí a aktivit, které jsou zaměřeny na vytváření přínosů z mezigeneračních interakcí, nebo také jako dědictví po předcích.*“⁶²

⁵⁵ PETŘKOVÁ, Anna a Rozálie ČORNANIČOVÁ. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů: studijní texty pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. s. 11-12. ISBN 80-244-0879-1.

⁵⁶ ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). s. 43. ISBN 978-80-247-5446-8.

⁵⁷ MÜHLPACHR, Pavel. *Kvalita života seniorů*. 1. vydání. Brno: MSD, 2017. s. 43. ISBN 978-80-7392-260-3.

⁵⁸ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 1. dotisk. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. s. 138. ISBN 80-210-3345-2.

⁵⁹ BENEŠOVÁ, Dana. *Gerontagogika: vybrané kapitoly*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. s. 97. ISBN 978-80-7452-039-6.

⁶⁰ ZORMANOVÁ, Lucie. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). s. 41. ISBN 978-80-271-0051-4.

⁶¹ Tamtéž s. 42. ISBN 978-80-271-0051-4.

⁶² RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 31. ISBN 978-80-210-5750-0.

Vzdělávání má pozitivní vliv na každou věkovou skupinu, jinak tomu není u edukace seniorů. Špatenková a Smékalová potvrzují, že vzdělávání (edukace) seniorů má významný vliv na jejich další život a přípravu na stáří. Důsledkem může být ochrana před osamělostí, sociální izolací a získávání nových sociálních rolí.⁶³ Jejich zájem o další vzdělávání vede seniory k lepšímu začlenění do společnosti a v neposlední řadě může sloužit také jako prostředek prevence před sociálně patologickými jevy (domácímu násilí).

3.3 Mediální gramotnost seniorů v prevenci domácího násilí

Dnešní společnost se rychle vyvíjí. Nezanedbatelný vliv na její rozvoj mají informační a komunikační technologie – internet, osobní počítač, telefon. Tyto technologie se začaly propojovat s dalšími médii, jako jsou denní tisk, časopisy, rozhlas a televizní stanice. Veškeré tyto skutečnosti, například i „fake news“ mohou ovlivňovat mínění lidí i seniorů, proto je edukace seniorů nezbytnou součástí jejich života. Například veřejnoprávní Česká televize do své programové nabídky zařazuje pořady, které přispívají k prevenci sociálně patologických jevů (domácí násilí). Dokumentární film *Z lásky nenávisť* uvedla Česká televize v roce 2017. Tento film představuje příběhy pěti žen, které prošly domácím násilím a které našly sílu promluvit o svých hrůzných zkušenostech. Ve druhém díle dokumentárního filmu, který ČT uvedla v roce 2018, se seznamujeme s příběhy mužů, kteří se na vlastní kůži setkali s domácím násilím ve svých partnerských vztazích. Ve třetím a zatím posledním filmu dokumentární série, který v říjnu 2019 zařadila Česká televize do svého televizního vysílání, jsme mohli nahlédnout do problematiky domácího násilí páchaného na seniorech. Senioři zde promlouvají o tom, jak těžké je si uvědomit, že domácí násilí přichází z jejich vlastní rodiny, od jejich nejbližších či vlastních dětí. Hovoří také o tom, jak nesnadná je cesta ven a jak důležitá je pomoc okolí. Tato série dokumentů varuje širokou veřejnost, hlavně seniory, před nebezpečím domácího násilí.

Sak a Kolesárová poukazují na skutečnost, že pro seniory bude nezbytné rychle se naučit obsluhovat informační a komunikační technologie, které čím dál více pronikají do naší společnosti.⁶⁴ Vzdělávání seniorů tak bude nezbytnou součástí jejich životů.

⁶³ ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). s. 41-43. ISBN 978-80-247-5446-8.

⁶⁴ SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. Sociologie (Grada). s. 115. ISBN 978-80-247-3850-5.

3.4 Prevence domácího násilí

Sociálně patologické jevy ve formě domácího násilí se mohou vykytovat v jakékoliv společnosti. Jestliže společnost přizná, že se tyto jevy ve společnosti objevují a objevovat budou, pak by měla společnost vyvinout snahu těmto jevům předcházet například: pomocí prevence. Prevenci kromě rozlišení na primární, sekundární a terciální, můžeme dále dělit na prevenci specifickou, ta se zabývá (např. šikanou, kriminalitou, domácím a diváckým násilím) a prevenci nespécifickou, která směřuje na celkové formování osobnosti jedince.⁶⁵ Pojem „prevence“ (z lat. *preventia*) znamená opatření učiněná předem, pro včasnou ochranu nebo obranu. „Na prevenci můžeme nahlížet jako na soubor intervencí, jejichž cílem je zamezit či snížit výskyt a šíření rizikového chování.“⁶⁶

„Strategie prevence kriminality má předcházet trestné činnosti a viktimizaci, tím přispívá k udržitelnému rozvoji států. Snižuje náklady spojené s trestnou činností a zlepšuje kvalitu života občanů daného státu.“⁶⁷

Bělík a kol. na prevenci nahlíží jako na soustavu opatření, která mají za cíl předcházet společensky nežádoucímu jevu.⁶⁸

Stejně tak vystihuje prevenci Průcha a kol., kteří tento pojem popisují jako soubor opatření, které se orientují na předcházení nežádoucím jevům (onemocnění, poškození, sociální patologické jevy).⁶⁹

⁶⁵ KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 301. ISBN 978-80-7435-080-1.

⁶⁶ Národní ústav pro vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Praha: NÚV - Národní ústav pro vzdělávání, 2019, 2011-2019 [cit. 2019-09-08]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/>

⁶⁷ Prevence kriminality v České republice. *Prevence kriminality v České republice* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky., 2019 [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <https://prevencekriminality.cz/>

⁶⁸ BĚLÍK, Václav, Stanislava HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). s. 67. ISBN 978-80-271-0599-1.

⁶⁹ PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 176. ISBN 80-7178-772-8.

Hlavní subjekty prevence

Hlavními subjekty prevence jsou zákonodárné sbory iniciující zákony, které musí zaručit ochranu základních lidských práv a svobod všem občanům České republiky. Dále jsou to orgány státní moci, orgány činné v trestním řízení, civilní bezpečnostní služby, obecní a městská policie.

V dnešní době existuje velké množství vzdělávacích postupů, metod a technik pro řešení otázek týkajících se primární prevence. Bohužel neexistuje dostatek subjektů, které by dokázaly efektivně realizovat tyto vzdělávací postupy. Aby byla primární prevence účinná, měli by spolu všechny subjekty spolupracovat, např. školy, VŠ, U3V, školská poradenská zařízení, rodiče, opatrovníci, neziskové organizace, OSPOD, Policie ČR a další. Důležitou úlohu při koordinaci primárně preventivních aktivit mají horizontální (mezirezortní) a vertikální (od státní přes krajské až po místní úroveň) postupy, metody a techniky.⁷⁰

Zajímavému projektu v oblasti prevence se věnovala v letech 2013–2014 Katedra sociální patologie a sociologie PDF UHK, která realizovala preventivní program pro seniory s názvem „Senior v pasti“. Bělík a Hoferková představují preventivní program, jehož cílem byla prevence a edukace seniorů v oblasti moderních informačních a komunikačních technologií.⁷¹

Projekt byl složen z deseti částí:

1. Úvod – představení projektu, jeho účel a cíl.
2. Pachatel – představení osobnosti pachatele, jeho nejčastěji používané manipulační techniky.
3. Rizika a pozitiva sociálních sítí – v této části jsou seniorům ukazovány sociální sítě nejen jako rizikový prostor, ale i jako prostředí, které je může vzdělávat apod.
4. Elektronická pošta – jak zabezpečit elektronickou poštu
5. Zabezpečení počítače – jak se aktivně, ale i pasivně bránit hrozícímu nebezpečí ze strany komunikačních technologií.
6. Zacvičení si – skupina seniorů se naučí jednoduché cviky pro uvolnění zad, která jsou namáhána sezením u počítače.
7. Klamavá reklama, ochrana spotřebitele – seznámení s příklady nekalých obchodních praktik.

⁷⁰ Prevence kriminality v České republice. *Prevence kriminality v České republice* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky., 2019 [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <https://prevencekriminality.cz/>

⁷¹ BĚLÍK, Václav, Stanislava HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). s. 83. ISBN 978-80-271-0599-1.

8. Zneužívání platebních karet – jak omezit zneužití platební karty.
9. Telefonní hrozby – výhružné telefonáty, podvody přes telefon atd.
10. Závěr – v závěru tohoto projektu se senioři seznámili se „Základními zásadami bezpečného používání internetu“, a mohli se zúčastnit diskuze, kde si navzájem sdělovali své osobní zkušenosti.⁷²

⁷² BĚLÍK, Václav a Stanislava HOFERKOVÁ. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí: pro studenty pomáhajících oborů*. Brno: Tribun EU, 2016. s.83-86. ISBN 978-80-263-1015-0.

4 Právní rámec problematiky domácího násilí

Právo je tvořeno souhrnem právních norem. Právní normou rozumíme obecně závazné pravidlo pro chování lidí, vydané státními orgány a vynutitelné státní mocí. Každá osoba, která je ohrožena, omezena na vlastních právech a která se domnívá, že byl na ní spáchán trestný čin nebo přestupek, má možnost tuto skutečnost nahlásit. České trestní právo rozlišuje pojem oběť a pojem poškozený. Tyto termíny se do jisté míry překrývají, avšak je třeba je rozlišovat.

Podle zákona č. 141/1961 Sb. § 43 odst. 1 trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb.) je poškozený ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, případně ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.⁷³

V roce 2013 byl přijat zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, který nabyl v plném rozsahu účinnosti 1. 8. 2013. Tento právní předpis, jenž do té doby v České republice chyběl, je zaměřený na problematiku obětí trestné činnosti. Cílem nové právní úpravy je posílení postavení oběti trestné činnosti a rozšíření jejích práv, včetně nového institutu poskytování peněžité pomoci státem.

Podle zákona č. 45/2013 Sb., § 2 odst. 2 je oběť vymezena jako fyzická osoba, které trestným činem vznikla nebo měla vzniknout zdravotní, materiální nebo nehmotná újma, na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Obětí se rozumí také tzv. oběť nepřímá, tedy např. příbuzný v přímém pokolení, sourozenec, manžel či druh přímé oběti, která v důsledku trestného činu zemřela.⁷⁴

Podle zákona č. 45/2013 Sb., § 2 odst. 4, o obětech trestných činů je senior **zvlášť zranitelná oběť** spolu se zdravotně postiženými a dětmi.⁷⁵

Tento zákon připisuje všem obětem trestných činů určitá práva. **Zvlášť zranitelné oběti** mají ještě navíc k těmto právům vymezena práva speciální: právo na bezplatnou odbornou pomoc, právo na zabránění kontaktu s pachatelem, právo na ochranu při výslechu nebo podání vysvětlení, právo na zastupování zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu, právo na peněžitou pomoc. Dále tento zákon nově zlepšuje postavení oběti v trestním řízení a napomáhá k tomu, aby se zabránilo druhotné traumatizaci oběti apod. Policie ČR uvádí, že „tento zákon vymezuje několik skupin zvlášť zranitelných obětí, a to s fyzickým, mentálním

⁷³ *Trestní předpisy*. 1143. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, a. s., 2016. ISBN 978-80-7488-174-9.

⁷⁴ Tamtéž ISBN 978-80-7488-174-9.

⁷⁵ Tamtéž ISBN 978-80-7488-174-9.

nebo psychickým hendikepem či smyslovým poškozením: děti, tj. oběti mladší 18 let, osoby vysokého věku nebo hendikepované osoby, tj. pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy, oběti trestného činu obchodování s lidmi, oběti trestného činu v sexuální oblasti, trestného činu zahrnujícího nátlak, násilí nebo pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběti trestného činu ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je zde zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy, zejména s ohledem na jejich věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislosti na ní.⁷⁶

4.1 Domácí násilí dle trestního zákona

Voňková a Spoustová po roce 1989 měly za cíl zmapovat organizace, které prosazovaly v Parlamentu ČR návrh na legální odsouzení domácího násilí a také se zajímaly o organizace dodržující základní lidská práva. V této době však byly tyto snahy neúspěšné.⁷⁷ Zlom nastal až v roce 2002, kdy OSN vyzvala ČR k postihování domácího násilí a k vytvoření právních institutů pro oběti domácího násilí, aby měly k dispozici prostředky ochrany, včetně zákazu přiblížení pro násilnou osobu.⁷⁸

Důležitým zlomem v problematice domácího násilí byla novela trestního zákona, která nabyla účinnost 1. června 2004. Tato novela zavedla skutkovou podstatu trestného činu „týrání osoby žijící ve společném obydlí“. Dalším důležitým krokem v boji proti domácímu násilí byl **zákon č. 135/2006 Sb.**, který dal policistům pravomoc rozhodnout o tzv. vykázaní násilné osoby. **Vykázání** je preventivní opatření směřující k ochraně osob ohrožených domácími násilím.

⁷⁶ Policie České Republiky: Zvlášť zranitelné oběti. *Policie.cz: Zvlášť zranitelné oběti* [online]. Praha: Policie ČR, 2019, 2019 [cit. 2019-03-11]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/zvlast-zranitelne-obeti>

⁷⁷ VOŇKOVÁ, Jiřina a Ivana SPOUSTOVÁ. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. přepracované vydání. Praha: proFem, 2016. s. 95. ISBN 978-80-90-4564-5-7.

⁷⁸ Tamtéž s. 95-96. ISBN 978-80-90-4564-5-7.

Tento zákon vycházel ze třech základních pilířů, které Martinková dělí na:

- Policejní intervenci: zákonné omezení, které umožňuje okamžitý policejní zásah proti násilné osobě, která je dočasně vykázána ze společného bytu či domu, a to minimálně na 10 dnů – institut policejního vykázání.
- Sociální pomoc: otevření intervenčních center, jež zajišťují právní, sociální psychologickou pomoc osobám ohrožených domácím násilím.
- Soudní ochranu: zajišťována rozhodnutím soudu o předběžném opatření. Toto opatření umožňuje vykázání pachatele ze společného obydlí. Tato ochrana byla zlomová pro pomoc oběti domácího násilí.⁷⁹

Další zákony, které se zaměřují na domácí násilí, jsou:

- **zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů** upravující právo oběti na právní pomoc, dále na poskytnutí informací o trestné činnosti, jehož se poškozené osoby staly obětí, právo na ochranu soukromí, právo na ochranu před hrozícím nebezpečím a v neposlední řadě právo na peněžitou pomoc poskytovanou státem, která je určena obětem trestných činů. Norma zároveň upravuje vztahy mezi státem a subjekty, které poskytují pomoc těmto obětem.
- **zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě**
- **zákon č. 273/2008 Sb., o policii České republiky** (institut vykázání)
- **zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách**
- **zákon č. 356/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**
- **zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním – trestní řád**
- **zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství**
- **zákon č. 200/1999 Sb., o přestupcích**
- **zákon č. 89/2013 Sb., občanský zákoník**

Občanské soudní řízení je upraveno ve dvou samostatných zákonech, a to:

- **zákon č. 99/1963., občanský soudní řád**
- **zákon č. 292/2013., o zvláštních řízeních soudních**⁸⁰

⁷⁹ MARTINKOVÁ, Milada, Vladan SLAVĚTÍNSKÝ a Jiří VLACH. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 14-15. ISBN 978-80-7338-139-4.

- **zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník** nahrazující zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Týrání osoby žijící ve společném obydlí § 199 odst. 1 trestního zákoníku

Týrání osoby žijící ve společném obydlí § 199 odst. 1 trestního zákoníku je jedinou skutkovou podstatou trestného činu v našem trestním zákoníku, který se přímo dotýká domácího násilí. V tabulce, která je uvedena níže, můžeme vidět data, která sesbírala Policie ČR mezi lety 2004–2012. Tabulka č. 1 znázorňuje následky pro oběti domácího násilí a počet jeho obětí. Počet evidovaných obětí domácího násilí ročně kolísal mezi cca 600 až 800 osobami, kromě roku 2004, kdy se jednalo o půlroční údaje.⁸¹

Tabulka 1 – Následky pro oběti domácího násilí

Rok:	Následky pro oběti				Celkem
	úmrtní	zranění	jiný následek	tzv. bez následku	obětí
2004	1	75	91	28	195
2005	0	244	363	90	697
2006	1	275	305	60	641
2007	0	290	431	93	814
2008	0	207	346	56	609
2009	0	202	352	40	594
2010	1	212	376	84	673
2011	0	234	487	54	775
2012	2	239	401	42	684

Zdroj: MARTINKOVÁ, Milada, Vladan SLAVĚTÍNSKÝ a Jiří VLACH. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 14. ISBN 978-80-7338-139-4.

Tabulka č. 2 obsahuje rozdělení obětí domácího násilí podle pohlaví v letech 2004–2012 z údajů Policie ČR. Statistika ukazuje, že ženy jsou častěji oběťmi trestné činnosti než muži. Ročně se jejich počet pohyboval mezi 420–580, kromě roku 2004, kdy se jednalo o půlroční údaje.⁸²

⁸⁰ VOŇKOVÁ, Jiřina a Ivana SPOUSTOVÁ. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. přepracované vydání. Praha: proFem, 2016. s. 103-105. ISBN 978-80-90-4564-5-7.

⁸¹ MARTINKOVÁ, Milada, Vladan SLAVĚTÍNSKÝ a Jiří VLACH. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 14. ISBN 978-80-7338-139-4.

⁸² Tamtéž s. 15. ISBN 978-80-7338-139-4.

Tabulka 2 – Oběti domácího násilí dle pohlaví

Rok:	Oběti			Celkem
	muži	ženy	osoby ve skupinách	obětí
2004	5	132	58	195
2005	25	421	251	697
2006	44	414	183	641
2007	27	580	207	814
2008	18	441	150	609
2009	20	433	141	594
2010	28	465	180	673
2011	25	554	196	775
2012	27	519	138	684

Zdroj: MARTINKOVÁ, Milada, Vladan SLAVĚTÍNSKÝ a Jiří VLACH. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 15. ISBN 978-80-7338-139-4.

4.2 Pomoc obětem domácího násilí

Podle Svatoše musí stát obětem trestného činu poskytnout co nejúčinnější pomoc a podporu.

Tato podpora vyplývá z mezinárodních smluv, které uvádí rozsah této pomoci:

- Krizová intervence (azylové domy, linky důvěry, poskytnutí přístřeší...),
- Poradenství (Bílý kruh bezpečí, poradny pro rodiny a partnerské vztahy apod.),
- Obhajoba oběti,
- Objasňování práv v průběhu trestního řízení,
- Výskyt profesionálů zabývajících se oběťmi,
- Prevence kriminality,
- Zvyšování právního vědomí v této oblasti,
- Posttraumatická péče,
- Peněžité kompenzace (zákon č 209/1997 Sb., o poskytování pomoci obětem trestné činnosti.⁸³

⁸³ SVATOŠ, Roman. *Základy kriminologie a prevence kriminality*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2009. s. 29. ISBN 978-80-86708-81-2.

Pomoc obětem domácího násilí je v České republice možné například poskytnout v souladu se zákonem č. 135/2006 Sb., který obsahuje institut „vykázání“. V České republice poskytují pomoc především státní a neziskové organizace, které v rámci poradenství nabízí mimo jiné psychosociální pomoc a právní informace obětem trestných činů. *„Poradny jsou všeobecné (poskytující pomoc všem obětem a svědkům trestných činů) či specificky zaměřené na konkrétní skupinu obětí, jako jsou např. oběti domácího a sexuálního násilí (ProFem, Acorus, Intervenční centrum), oběti zločinů z nenávisti (In Iustitia), dětské oběti (Dětské krizové centrum), oběti mimořádných událostí (ADRA) apod. Mezi poskytované služby patří např. pomoc s uplatňováním náhrady škody, psychosociální podpora (včetně psychoterapie), doprovázení oběti k různým úkonům trestního řízení, pomoc s orientací v trestním řízení či zprostředkování dalších podpůrných služeb, jako jsou právní pomoc, dluhové poradenství apod. Poradenství poskytují speciálně vyškolení poradci. Nevýhodu poradenské činnosti lze spatřovat v omezené dostupnosti, neboť organizace často působí lokálně, ve vybraných oblastech. Celorepublikový dosah má v současné době pouze Probační a mediační služba (dále jen PMS).“*⁸⁴ Některé organizace poskytují rovněž terénní služby.

Bednářová a kol. předkládají možné varianty pomoci obětem domácího násilí prostřednictvím přímé pomoci a hovoří o krizové pomoci – (telefonická krizová linka, krizová lůžka, kontaktní krizová pomoc) a nepřímé pomoci (mediální aktivity, lobbying, publikační činnost, preventivní programy pro školy, vzdělávání pracovníků pomáhajících profesí).⁸⁵ Tím, že se domácí násilí vyskytuje v soukromí, v rodině, za zavřenými dveřmi, může být podcenění násilné osoby pro oběť nebezpečné. Bednářová a kol. upozorňují na situaci, kdy zůstane oběť s násilnou osobou ve společné domácnosti, v tomto případě je potřeba oběti vytvořit bezpečnostní plán,⁸⁶ jehož cílem je snížení rizika ohrožení oběti. Bezpečnostní plán je složen z několika možných postupů, které může oběť použít v případě ohrožení. Jedná se například o situaci, kdy zůstane oběť ve vztahu s násilnou osobou, nebo když plánuje od násilné osoby odejít.

⁸⁴ ROUBALOVÁ, Michaela a kol. Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Oběti kriminality. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Oběti kriminality* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, 2019 [cit. 2019-10-13]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>

⁸⁵ BEDNÁŘOVÁ, Zdena. Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám. Praha: Acorus, 2009. s. 61. ISBN 978-80-254-5422-0.

⁸⁶ Tamtéž s. 61. ISBN 978-80-254-5422-0.

Intervenční centra

Oběti domácího násilí se mohou obrátit na intervenční centra, která mají působnost ve všech krajích České republiky. Jedním z nich je SKP-Centrum o.p.s., toto centrum „zajišťuje první kontakt a koordinaci pomoci pro oběti domácího násilí na celém území Pardubického kraje ve smyslu zákona č. 135/2006 Sb. Zprostředkovává poskytnutí následné pomoci, zejména sociální, psychologické, lékařské a právní.“⁸⁷

Oběti se dále se mohou obrátit na neziskové organizace, které poskytují pomoc obětem domácího násilí. Jednou z nich je centrum aktivního stáří ŽIVOT 90, které bylo založeno manželi Lormanovými v roce 1990 jako dobrovolnická aktivita, která zajišťovala sociální, lékařské a odborné poradenství, klubové aktivity a různé aktivizační činnosti pro seniory. Za účelem ochrany starších lidí byla zřízena „Tísňová služba ŽIVOTA 90“. „Tato tísňová služba je tu proto, aby zajistila seniorům a všem lidem, kteří službu využívají, bezpečí a jistotu v každodenním životě, doma i venku. Stiskem tlačítka, které neustále nosí při sobě, se mohou v případě nouze spojit s nonstop dispečinkem a od odborného personálu se jim dostane adekvátní pomoci.“⁸⁸

Dalšími organizacemi, které poskytují pomoc obětem domácího násilí, jsou Bílý kruh bezpečí, Rosa-centrum pro týrané a osamělé ženy, ProFerm, o. s., Acorus, Centrum nové naděje, Persefona o. s., Adra, Česká katolická charita-projekt Magdala apod. Výčet těchto organizací můžeme nalézt na webových stránkách Ministerstva vnitra.⁸⁹

⁸⁷ SKP-CENTRUM, o.p.s.: Intervenční centrum. *SKP-CENTRUM, o.p.s.: Intervenční centrum* [online]. Pardubice: SKP-CENTRUM, 2017 [cit. 2019-10-03]. Dostupné z: <https://www.skp-centrum.cz/nase-sluzby-a-projekty/intervencni-centrum>

⁸⁸ ŽIVOT 90: Tísňová péče ŽIVOTA 90. *ŽIVOT 90: Tísňová péče ŽIVOTA 90* [online]. Praha: Život 90, 2019 [cit. 2019-10-03]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs/asistence/tisnova-pece>

⁸⁹ Ministerstvo vnitra České republiky: Neziskové organizace poskytující pomoc obětem domácího násilí. *Ministerstvo vnitra České republiky: Neziskové organizace poskytující pomoc obětem domácího násilí* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2019 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/dokumenty-nasili-neziskove-organizace-poskytujici-pomoc-obetem-domaciho-nasili.aspx>

5 Výzkumné šetření

Pro empirickou část mé bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní výzkum. Jedná se o „*proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*“⁹⁰ Tato výzkumná část bakalářské práce má za úkol zmapovat vědomosti seniorů o problematice domácího násilí a s ní související prevencí.

5.1 Výzkumný problém, výzkumný cíl a výzkumné otázky

Výzkumný problém se zaměřuje na názory, představy a vědomosti seniorů v oblasti domácího násilí. Ve výzkumu se zajímám o vše, co si pod pojmem domácí násilí představují. Zvolený problém chci uchopit komplexně, a proto jsem si pro sběr dat zvolila kvalitativní výzkum prostřednictvím rozhovoru.

Cílem výzkumného projektu je zjistit, jak senioři rozumí pojmu domácí násilí, jak na tuto problematiku nahlíží a zda mají zkušenost s domácím násilím nebo znají někoho ze svého okolí, kdo se stal jeho obětí. Tento výzkum rovněž zjišťuje názory seniorů na vzdělávací aktivity zaměřené na prevenci před domácím násilím.

Význam mého výzkumného šetření spatřuji v tom, že získám ucelený pohled vzorku dotazovaných (seniorů) na problematiku domácího násilí a vzdělávání coby možnou prevenci tohoto sociálně patologického jevu. Tímto výzkumem mohu odhalit určité limity v pohledu a názoru seniorů na domácí násilí a na seniora jako oběť domácího násilí. Mohu tak přispět k rozšíření povědomí o významu pojmu „domácí násilí“ a o možnostech obrany před tímto jevem.

Výsledky výzkumu mohou přimět laickou i odbornou veřejnost k zamyšlení nad tím, zda by vzdělávání seniorů mohla být cesta, jak je ochránit před domácím násilím, a jak společnost obecně motivovat k větší všímavosti, úctě a ohleduplnosti k seniorům.

⁹⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 50. ISBN 80-7367-040-2.

Cíl výzkumného šetření je realizován pomocí výzkumných otázek (VO), které byly rozpracovány pomocí tazatelských otázek (TO).

- VO I. Co podle Vás znamená domácí násilí?
 - TO 1. Víte, jaké chování lze označit za násilné?
 - TO 2. Jak byste reagovali, kdyby se k Vám někdo choval násilně?
- VO II. Setkali jste se někdy ve svém životě s domácím násilím, nebo znáte někoho z vašich blízkých, který má vlastní zkušenost s domácím násilím?
 - TO 3. Poznali byste na Vašich přátelích, že se stali obětí domácího násilí?
 - TO 4. Znáte nějakou organizaci, která by Vám pomohla řešit domácí násilí?
- VO III: Myslíte si, že by se edukací (vzděláváním) seniorů dalo domácímu násilí předcházet?
 - TO 5. Víte, jak domácímu násilí předcházet?
 - TO 6. Na podzim 2019, uvedla ČT dokument Z lásky nenávisť 3, viděli jste tento dokument?⁹¹

⁹¹ Tazatelské otázky (TO), které jsou uvedené v podkapitole 5.1, byly realizovány vybranými respondenty z řad seniorů z Pardubického kraje.

Tabulka 3 – Převedení výzkumného cíle na výzkumné otázky

Výzkumná otázka (VO)	Indikátory	Tazatelská otázka (TO)
VO I. Co podle Vás znamená domácí násilí?	Asociace o násilném chování	TO 1. Víte, jaké chování lze označit za násilné?
	Reakce na násilné chování	TO 2. Jak byste reagovali, kdyby se k Vám někdo choval násilně?
VO II. Setkali jste se někdy ve svém životě s domácím násilím, nebo znáte někoho z vašich blízkých, který má vlastní zkušenost s domácím násilím?	Umění pozorovat a naslouchat	TO 3. Poznali byste na Vašich přátelích, že se stali obětí domácího násilí?
	Primární prevence	TO 4. Znáte nějakou organizaci, která by Vám mohla pomoci před domácím násilím?
VO III: Myslíte si, že by se edukací (vzděláváním) seniorů dalo domácímu násilí předcházet?	Znalosti o prevenci	TO 5. Víte, jak domácímu násilí předcházet?
	Prevence pro širokou veřejnost	TO 6. Na podzim 2019, uvedla ČT dokument Z lásky nenávisť 3, viděli jste tento dokument

Tabulka 4 – Přehled respondentů

Označení respondenta	Pohlaví – stav	Věk	Poslední dosažené vzdělání
R1	Žena – vdova	67	Středoškolské bez maturity
R2	Žena – vdaná	85	Středoškolské s maturitou
R3	Žena – vdova	86	Středoškolské s maturitou
R4	Žena – nikdy se nevdala	65	Středoškolské s maturitou
R5	Muž – ženatý	86	Středoškolské s maturitou
R6	Muž – čerstvě vdovcem	71	Středoškolské s maturitou
R7	Muž - vdovec	70	VŠ
R8	Muž - vdovec	67	VŠ

5.2 Výzkumná metoda

Pro empirickou část bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní výzkum formou rozhovoru. Rozhovor (interview) je v dnešní době nejvíce používanou metodou kvalitativního výzkumu pro sběr dat. Podle Miovského můžeme touto metodou získat nezbytné informace o sociálních dovednostech.⁹² Existují tři základní typy rozhovorů (interview):

- **Nestrukturovaný rozhovor** (interview), je metoda, která je velice podobná běžnému rozhovoru. V tomto případě se nepoužívá dopředu vytvořený plán v podobě struktury, které bychom se drželi. Musíme však mít jasnou představu, na jakou otázku hledáme odpověď, na co se ptáme, co se chceme dozvědět. Velkou předností tohoto typu rozhovoru bývá jeho flexibilita. Při interview můžeme použít improvizaci a tazatel může rozhovor vést tak kreativně, jak mu to situace nabízí. Nevýhoda nestrukturovaného interview spočívá v rozdílech vedení rozhovoru, každý tazatel může rozhovor vést různými způsoby a výsledek tak může odlišně interpretovat.
- **Polostrukturovaný rozhovor** (interview), je velmi rozšířenou metodou získávání dat v kvalitativním výzkumu. Oproti nestrukturovanému rozhovoru zde musíme mít vytvořené konkrétní schéma, které je pro tazatele platné. Toto schéma zpravidla obsahuje okruhy otázek, na které hledáme odpovědi. Pořadí otázek můžeme v průběhu polostrukturovaného rozhovoru upravovat, prohazovat a tím máme možnost získat maximální zisk. Výhodou tohoto rozhovoru je možnost kladení doplňujících otázek.
- **Strukturovaný rozhovor** (interview), „je metoda, která stojí na pomezí mezi dotazníkovými metodami a interview.“⁹³ Strukturovaný rozhovor můžeme rozdělit do několika fází, ale striktní dodržování není důležité. První fází je přípravná část interview a úvodní část interview. V této části interview zahajujeme, navážeme kontakt s účastníkem rozhovoru, informujeme ho, proč žádáme o jeho čas a co od něj očekáváme, poté ho seznámíme s námi, s naší prací, proč interview děláme, dále ho poučíme o sběru dat a požádáme ho o souhlas se zpracováním osobních údajů dle

⁹² MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). s. 155-157. ISBN 80-247-1362-4.

⁹³ Tamtéž s. 162. ISBN 80-247-1362-4.

zákona č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů. V závěrečné části se s dotazovaným domluvíme, kde a kdy interview proběhne.⁹⁴

Podle Švaříčka je hloubkový rozhovor (interview) „nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu.“⁹⁵ Pro tento typ výzkumu se používají otevřené otázky a výzkum probíhá mezi jedním dotazovaným a jedním tazatelem. Lze jej rozdělit na polostrukturovaný a nestrukturovaný rozhovor. „Hloubkový rozhovor se neskládá pouze ze dvou částí, z rozhovoru a přepisu. Celý proces získávání dat prostřednictvím této metody sestává z výběru metody, přípravy rozhovoru, průběhu vlastního dotazování, přepisu rozhovoru, reflexe rozhovoru, analýzy dat a z psaní a prezentace výzkumné zprávy.“⁹⁶

5.3 Cílová skupina a výběrový soubor

V tomto oddíle se moje pozornost zaměřila na výběr dotazovaných osob. Pro výzkumné šetření jsem vybrala vzorek osob z řad seniorů, které znám již několik let ze svého dřívějšího zaměstnání. Výběr právě této skupiny osob byl záměrný. Všichni oslovení senioři, tj. čtyři ženy a čtyři muži v důchodovém věku (pobírající starobní důchod, tj. ve věku 65 a více let), pochází z Pardubického kraje. V šesti případech se jedná o vdovy a vdovce, tedy osoby žijící osaměle z důvodu smrti jednoho z partnerů. Tato skupina seniorů má pro můj výzkum zásadní význam, protože z důvodu jejich osamělosti se tak mohou stát lehce obětí domácího násilí. V posledních dvou případech se jedná o seniory, kteří žijí v partnerském vztahu.

Pro znázornění, kolik žije v Pardubickém kraji osob ve věku 65 a více let, jsem vybrala tabulku demografického složení obyvatelstva za rok 2018, ve které můžeme počet těchto osob sledovat (viz níže). Tuto tabulku zveřejnil Český statistický úřad. Na území Pardubického kraje v roce 2018 žilo 520 316 obyvatel, jejichž průměrný věk byl 42,4 let. Ke konci roku 2018, žilo v Pardubickém kraji 103 778 osob ve věku 65 a více let, na populaci kraje se senioři podíleli 19,9 %.⁹⁷

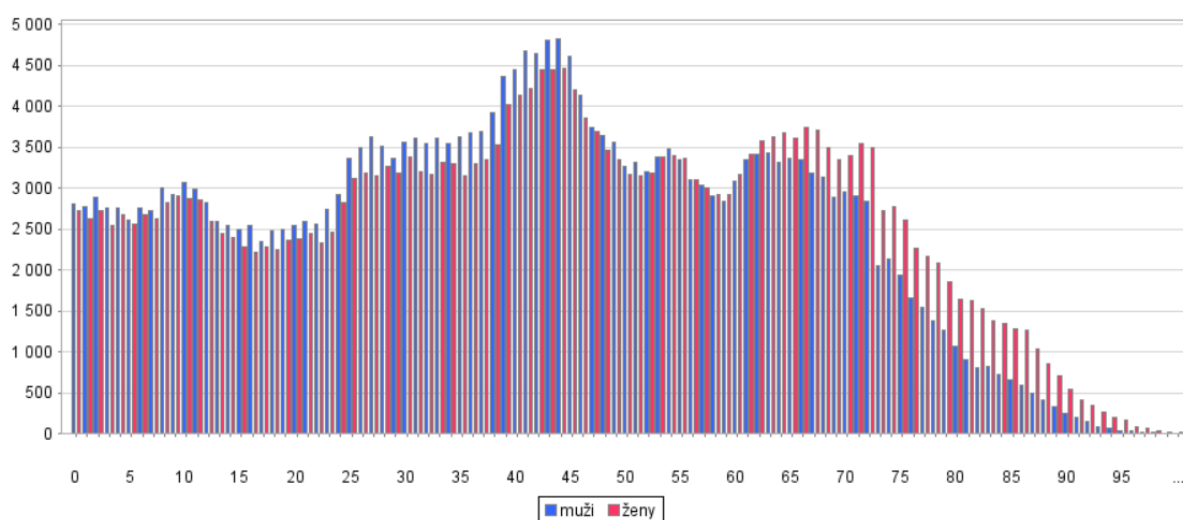
⁹⁴ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). s. 155-164. ISBN 80-247-1362-4.

⁹⁵ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. s. 159. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁹⁶ Tamtéž s. 160. ISBN 978-80-7367-313-0

⁹⁷ Český statistický úřad: Veřejná databáze. *Český statistický úřad: Veřejná databáze* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_afPfm=VYSTUP-objekt&pvo=DEMD001

Graf 1 – Složení obyvatelstva podle pohlaví a jednotek věku k 31. 12. 2018 v Pardubickém kraji

Kód: DEMD001/8

Zdroj: Český statistický úřad: Veřejná databáze. *Český statistický úřad: Veřejná databáze* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?page=vystup-objekt&pvo=DEMD001>

5.4 Realizace výzkumu – sběr dat a jejich zpracování

Pro realizaci rozhovoru je velice důležité zvolit vhodné prostředí, které by mělo být klidné a bezpečné (např. v bytě či domě dotazovaných, v klidné části kavárny nebo restaurace, v parku apod.), tak aby se dala vytvořit příjemná a uvolněná atmosféra. Pro rozhovor jsem vybrala prostředí, ve kterém se senior cítí bezpečně – místo jeho bydliště.

„Vedení rozhovoru je uměním i vědou zároveň. Vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu.“⁹⁸ Podle Hendla by měl každý tazatel disponovat tímto výčtem vlastností. Pro dobře vedený rozhovor je důležité schéma, okruhy otázek, jejich forma, ale i délka rozhovoru. To vše bychom měli zvážit před nebo v průběhu vedení rozhovoru.⁹⁹ Pozornost bychom měli věnovat začátku rozhovoru a jeho ukončení. Na začátku rozhovoru bychom se měli s dotazovaným seznámit, získat si jeho sympatie a prolomit případné psychické bariéry. Po ukončení rozhovoru při loučení s dotazovaným, můžeme získat ještě několik důležitých informací, proto je ukončení též velice důležité.¹⁰⁰ V některých případech se může vedení rozhovoru představovat jakousi intervencí, která může účastníka vést, podporovat, posilovat jeho sebevědomí a motivovat v jeho rozhodnutí, proto bychom s ním měli zůstat v kontaktu a případně mu nabídnou adekvátní pomoc.¹⁰¹

⁹⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 166. ISBN 80-7367-040-2.

⁹⁹ Tamtéž s. 166-167. ISBN 80-7367-040-2.

¹⁰⁰ Tamtéž s. 166-167. ISBN 80-7367-040-2.

¹⁰¹ Tamtéž s. 166-167. ISBN 80-7367-040-2.

Pro sběr dat v mém výzkumu jsem použila polostrukturovaný rozhovor, ve kterém jsem se dotazovaných dotazovala na okruh otázek, které jsem si předem připravila, a do kterých jsem zapojila několik otázek doplňujících. Tento typ rozhovoru jsem použila proto, abych se od respondentů dozvěděla co nejvíce o jejich vědomostech týkajících se výzkumného problému. Rozhovory jsem nahrála na audiozáznam, ze kterého jsem později pořídila doslovný přepis. Výhodou takového záznamu je jeho autentičnost. Pro přesné získávání dat je zvukový záznam nejlépe použitelný. Podle Miovského „*obecně platí zásada, že pokud získáváme data aplikací kterékoli z metod získávání dat, pak se snažíme, aby zvukový záznam a pozorování výzkumníka tvořilo maximum fixovaných dat.*“¹⁰² S každým respondentem jsem uzavřela informovaný souhlas podle zákona č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů., ve kterém jsem se zavázala k anonymizaci dat a jejich jmen.

5.5 Interpretace výsledků výzkumu

Tato část výzkumu si klade za cíl sestavit a zhodnotit získané informace pomocí samotného sběru údajů a dále získaná data interpretovat. Pro samotný výzkum je tato část nejdůležitější. Interpretací dat rozumíme způsob výkladu a pochopení výsledků výzkumu. Mluvíme o ní jako o přepisu a interpretaci výzkumných dat a údajů. Gavora uvádí, že „*zpracované výzkumné údaje, jsou jen holými čísly, která sama o sobě nic neznamenaají.*“¹⁰³ V souladu s interpretací se sebrané údaje propojují s konkrétními hypotézami a tato zjištění se okomentují.¹⁰⁴ Pro sběr dat jsem v tomto výzkumu použila tři otázky výzkumného charakteru, ze kterých jsem zpracovala šest tazatelských otázek. Údaje, které mám z výzkumu k dispozici, jsou ve formě textu, jedná se o přepisy rozhovorů, které byly zachyceny na diktafon.

5.5.1 Výzkumná otázka I.

VO I. Co podle Vás znamená domácí násilí?

K odpovědím na výzkumnou otázku VO I. jsem použila tazatelské otázky (TO 1 a TO 2). Nejdříve jsem zjišťovala, co pro respondenty znamená domácí násilí, jak ho vnímají, co vše si pod tímto pojmem představují, dále mě zajímalo, jaké chování lze dle nich označit za násilné. Rovněž jsem zjišťovala, jak by se zachovali v případě, že by se k nim někdo choval násilně, hrubě apod. Všichni dotazovaní se shodují, že domácí násilí je hrubé chování vůči druhému člověku za účelem ho poškodit nebo mu ublížit. R3 se domnívá, že „*domácí násilí může*

¹⁰² MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). s. 198. ISBN 80-247-1362-4.

¹⁰³ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. s. 136. ISBN 80-85931-79-6.

¹⁰⁴ Tamtéž s. 136. ISBN 80-85931-79-6.

představovat muž, který je vzteklý a problémy se svou ženou řeší násilím.“ Respondenti jsou schopni vyjmenovat formy a druhy domácího násilí, např. fyzické, psychické, násilí mezi mužem x ženou, rodiči x dětmi. Respondenti ani v jednom případě neuvedli, že by se mohlo jednat o ekonomické násilí nebo o zanedbání péče druhou osobou.

TO 1. Víte, jaké chování lze označit za násilné?

Na tuto otázku odpovídali všichni respondenti shodně, tedy, že násilné chování koresponduje s fyzickým násilím vůči druhé osobě. R1 odpověděla, *„že násilné chování kromě fyzického násilí může mít podtext sexuálního nátlaku, nebo psychického vydírání“*. R3 se domnívá, *„že je to takové chování, které ublíží druhému člověku, například, že do mě strčí, abych upadla, i když ví, že špatně chodím“*. Respondent R6 uvedl, *„že násilné chování, které lze označit za násilné, je hrubé zacházení se staršími lidmi“*. Dotazovaný R7 si myslí, *„že násilné chování je všechno chování, které může ublížit člověku“*. R8 považuje toto jednání za *„násilné a arogantní chování nebo jako šikanu“*.

TO 2. Jak byste reagovali, kdyby se k Vám někdo choval násilně?

Na tuto otázku všichni oslovení odpověděli stejně – násilné chování nikdy na vlastní kůži nezažili. Všichni muži na otázku reagovali v tom duchu, že by se snažili násilnému chování ubránit.

Ženy uvedly, že by se násilnému chování neubránily a že nedokáží zcela přesně odpovědět, jak by reagovaly. R1 odpověděla, *„že by se obrátila na nějakou organizaci, která by jí poskytla pomoc nebo na Policii ČR“*. R2 se svěřila, *„že si nedokáže představit, že by se k ní její vlastní děti chovaly násilně“*. R3 k tomu dodává, *„že by se svěřila své rodině.“*

R5 o sobě otevřeně říká: *„Jsem velice citlivý muž a takové chování bych těžko snášel, ale určitě bych se bránil, a taky bych se obrátil na nějakou organizaci, která by pomohla.“* R6 podotýká, *„že se ve svém životě s žádným násilím nesešel, měl se svou ženou hezký vztah a že mu žena před měsícem bohužel zemřela a s ní prý vychovávali děti k úctě ke starším, tak si nedokáže představit, že by se jeho děti k němu chovaly násilně.“*

5.5.2 Výzkumná otázka II

VO II. Setkali jste se někdy ve svém životě s domácím násilím nebo znáte někoho z vašich blízkých, který má vlastní zkušenosti s domácím násilím?

K doplnění této výzkumné otázky jsem použila dvě tazatelské otázky pomocí TO 3. a TO 4. Ve svém životě se s domácím násilím neseťkal nikdo z dotazovaných, všichni shodně odpověděli, že na vlastní kůži takové chování neregistrovali. Dvě ženy odpověděly, že znají ve svém okolí někoho, kdo byl obětí domácího násilí.

V jednom případě byla obětí domácího násilí sestra respondentky R1: *„Sestra prošla domácím násilím, ale s touto událostí se mi svěřila až po letech“*. R2 odpověděla krátce: *„Ne, neseťkala“*. Respondentka R3 upřímně hovořila o své tchyni, která se stala obětí domácího násilí: *„Jednou mi řekla, když už byla v důchodu, že ji týral manžel, mého muže otec, a to vždy, když byl opilý“*. R4 se neseťkala s nikým, kdo by se stal obětí domácího násilí a ani ona sama se s tímto fenoménem neseťkala. R5 uvedl: *„V rodině ani v blízkém okolí, ne. Díky bohu“*.

TO 3. Poznali byste na Vašich přátelích, že se stali obětí domácího násilí?

V rámci tazatelské otázky se objevily velice rozmanité odpovědi. R1 si myslí, že domácí násilí poznala proto, že pracovala s malými dětmi i později se seniory. Respondentka uvedla: *„Jednou, když jsem pracovala v jeslích, jsem uviděla na dvouletém chlapci velké podlitiny, modřiny a odřeniny. Řekla jsem to mé tehdejší vedoucí a ona to začala řešit. Dnes už si nevybavuji, jak to tenkrát dopadlo“*. R2 odpověděla: *„Možná, že ano, třeba když by na nich bylo vidět nějaké zranění, modřiny apod. Nebo že by se začali chovat jinak, než bylo u nich zvykem“*. R3 a R4 se shodně domnívají, že by to nepoznaly. R5 vypověděl: *„To netuším, pokud by se mi sami nesvěřili. Domnívám se, že mnoho takto postižených lidí to skrývá v sobě, možná se za to i stydí. Ale takoví lidé asi nemohou být veselí a šťastní“*. R6 odpověděl: *„Předpokládám, že ano, rád komunikuji s lidmi, tak si myslím, že bych si toho všimnul už podle jejich chování“*. Obdobně odpovídá respondent R7, který je přesvědčen, že by poznal na svých přátelích, že se stali obětmi domácího násilí. R8 uvedl: *„Jsem rád, že jsem se s domácím násilím neseťkal, tak nedokážu odpovědět, zda bych rozpoznal osobu, na které je domácí násilí pácháno.“*

TO 4. Znáte nějakou organizaci, která by Vám pomohla řešit domácí násilí?

Téměř všichni respondenti se shodují, že žádnou konkrétní organizaci tohoto druhu neznají. Dotazovaná R1 uvedla: „*Já konkrétní organizaci neznám, musela bych si něco najít*“. R2 podotýká: „*V této době ke mně dochází osobní asistentka z nedaleké pečovatelské služby, tak bych se mohla poradit s ní, děti bydlí daleko, tak se moc často nevidáme.*“ V podobném duchu se nesou i odpovědi ostatních respondentů. R3 říká že „*žádnou organizaci nezná, snad jen Policii ČR, tam by se případně obrátila o radu, či pomoc*“. R4 odpověděla stručně: „*Neznám.*“ R5 uvádí, že je dosud nepotřeboval, tak je ani nehledal. R6 uvedl: „*Konkrétní organizaci neznám, ale obrátil bych se na městskou či státní policii, nebo bych se podíval na internet, zda nějaká existuje*“. Poslední dva respondenti R7 a R8 mají podobný názor, organizaci tohoto druhu by hledali na internetu. Vědí, že existují, ale název neznají.

5.5.3 Výzkumná otázka III

VO 3. Myslíte si, že by se edukací (vzděláváním) seniorů dalo domácímu násilí předcházet?

Všichni dotazovaní se domnívají, že by vzdělávání seniorů mohlo přispět k prevenci před domácím násilím. Dva muži, respondenti R7 a R8, shodně uvedli, že by bylo dobré, kdyby nějakou preventivní kampaň vedla například ČT. Když jsem se jich ale zeptala na TO 6, jestli viděli dokument Z lásky nenávist 3, který v říjnu 2019 ve své programové nabídce uvedla ČT, oba odpověděli, že nikoliv. Respondentky R1 a R4 by volily nějaké přednášky, třeba v knihovnách, které by seniorům osvětlily problematikou týkající se domácího násilí. R6 uvedl: „*Mám rád aktivity všeho druhu, neustále na sobě pracuji a vzdělávám se, navštěvuji kurzy pro seniory, které pořádá vzdělávací agentura EDUCA, která každý měsíc pro seniory pořádá různé zájmové kurzy. Já chodím na IT kurz, zde se mohu naučit základy ovládání PC, naučím se nakupovat přes internet, nebo se mohu seznámit s digitální úpravou fotografií.*“ R6 dodává: „*Ted, když mi zemřela žena, mám jiné starosti, snad se brzo do kurzu vrátím.*“ Obdobnou odpověď jsem obdržela od obou respondentů R7 a R8, kteří se neustále vzdělávají, navštěvuji přednášky pro seniory na různá témata. R8 poukazuje na fakt, že téma domácí násilí není v těchto přednáškách obsaženo, a podotýká: „*Nyní, když o tom mluvíme, mě napadá, že to zkusím na příští přednášce navrhnout jako další vhodné téma, které by stálo za prezentaci.*“

TO 5. Víte, jak domácímu násilí předcházet?

R1 řekl: „*Myslím si, že by se měly děti už od mala vést ke slušnosti a ohleduplnosti, domácí násilí by nemuselo být.*“ R2 odpověděla: „*Zeptala bych se své pečovatelky.*“ R3 tvrdí: „*Základem je výchova dětí. Své dvě děti jsme se s manželem snažili vychovávat ke slušnosti, ale po jeho smrti se ke mně synové začali chovat jinak. Už na mě nemají tolik času.*“ R4 vypověděla: „*Nic mne nenapadá a možná bych utekla.*“ Pro R5 a R6 je podstatným a důležitým momentem ve výchově dětí prevence domácího násilí, protože když se začnou děti vést už od mala k úctě ke stáří, domácí násilí na seniorech by nemuselo být. R7 a R8 se shodli, že je to velmi individuální a určitě by bylo vhodné, kdyby veřejnoprávní televize uváděla nějaké preventivní pořady o problematice domácího násilí. R8 navíc dodává, že takový pořad nezná.

TO 6. Na podzim 2019 uvedla ČT dokument Z lásky nenávist 3, viděli jste tento dokument?

Respondenti si myslí, že jako prevence před domácím násilím na seniorech by byl vhodný nějaký pořad, který by uvedla veřejnoprávní televize. Velký nedostatek spatřují v tom, že je málo vhodných pořadů, které by měly preventivní charakter. Shodně ale podotýkají, že dokument Z lásky nenávist 3, uvedený na podzim 2019 na ČT1, neviděli. R5 prohlásil: „*Uvedený dokument jsem neviděl. Protože jsme s manželkou v pohodě a oba jsme citově založení, obdobné pořady nevyhledáváme.*“ Dotazovaný R6 říká: „*Bohužel jsem tento dokument neviděl. Měl jsem jiné problémy osobního charakteru související s úmrtím mé milované ženy a dosud jsem se s tím nevyrovnal. Tedy jsem toho dost zažil a poznal. Přál bych si, aby domácí násilí zmizelo ze společnosti. Kdo jej páchá, je nevyrovnaný a zapšklý člověk s mindráky. Je těžké s ním mluvit o nápravě. Musí poznat, že se to společnost snaží řešit a lze jej postihnout.*“ Ačkoliv respondent R6 ve své odpovědi poznamenává, že zmíněný dokument neviděl, dodává, že by podobné dokumenty měly smysl v prevenci před sociálně patologickými jevy, jako je domácí násilí. „*Myslím si, že by se prevence na toto téma neměla zanedbávat a mělo by se pro ochranu seniorů dělat více prostřednictvím sdělovacích prostředků, nebo vhodnými interaktivními programy nebo zveřejňováním kontaktních adres institucí, kteří dělají prevenci, nebo vylepovat letáčky v dopravních prostředcích a poskytnout je do čekáren apod.*“ Respondentka R4 souhlasí s potřebou určité prevence a tvrdí: „*Jsem stále velice aktivní, chodím na různé přednášky, které pořádá Krajská knihovna v Pardubicích, tam by určitě nějaká přednáška na téma domácí násilí mohla být. Zatím jsem tam na toto ani na podobné téma nic nezahlédla.*“ Respondentka R1 doplňuje, že když

pracovala se seniory, tak pro ně v pobytovém zařízení organizovali různé přednášky, dokonce pozvali zástupce Policie ČR, aby o domácím násilí přednášel. „*Já jsem se této přednášky také zúčastnila, moc se mi líbila, policista byl velice milý a hezky mluvil.*“ Dotazovaná R3 pronesla: „*Já ve svém věku už nikam nechodím, špatně chodím, tak se na žádnou přednášku nedostanu, ale na televizi se dívám ráda, tak bych nějaký pořad o domácím násilí uvítala.*“ Podobně odpověděla na otázku TO 6 dotazovaná R2, že se nikam nedostane, protože chodí již hůře, ale na televizi se dívá často. „*Na televizi se dívám často, tak mě překvapuje, že jsem tento pořad neviděla. Kdy, že to dávali? Na České televizi? Asi udělali malou reklamu, vůbec jsem si nevšimla, že by to na ČT měli dávat, a to mám tuto stanici ráda.*“

5.6 Shrnutí výzkumného šetření

Cílem této empirické části bylo zjistit, jak senioři rozumí problematice domácího násilí. Pro tento účel jsem sestavila tři výzkumné otázky (VO) a doplnila je šesti tazatelskými otázkami (TO). Otázky byly pokládány tak, aby na ně dotazovaní mohli jednoznačně odpovědět. Z výše popsaného vyplývá, že problematika domácího násilí osloveným seniorům není lhostejná. Domácí násilí si představují jako hrubé zacházení, násilné chování, fyzické nebo psychické týrání, sexuální zneužívání, šikanování apod. Nikoho z oslovených seniorů nenapadlo, že by se v případě domácího násilí také mohlo jednat o násilí ekonomické nebo o zanedbání péče druhou osobou (VO I). Za násilné chování považují hrubé zacházení, hrubost v podobě vulgarismů, nadávek, aroganci, šikanu, jakékoliv chování, které ubližuje druhému člověku. Bohužel žádnou konkrétní organizaci, která by jim pomohla řešit domácí násilí, neznají, žádnou neuvedli, přestože vědí, že existují. Někteří dotazovaní uvedli alespoň Policii ČR. Oslovení senioři se na vlastní kůži s domácím násilím nesetkali, pouze dvě ženy uvedly, že se obětí domácího násilí stal někdo z jejich blízkých. V jednom případě to byla sestra a v druhém tchýně. V obou případech se násilnou osobou stal jejich muž. Ani jedna z obětí to nikomu nenahlásila a jejich rodina se to dozvěděla až po letech (VO II). Důležitým momentem byla pro oslovené seniory informace o vzdělávání jako prevenci před domácím násilím. Všichni dotázaní se shodli na tom, že vzdělávání seniorů by byla vhodná prevence před tímto sociálně patologickým jevem. Mužští respondenti R7 a R8 uvedli, že by si jako vhodné vzdělávání představovali nějaký pořad ve veřejnoprávní televizi, který by měl preventivní charakter. Respondent R6 si myslí, že by byly vhodné interaktivní programy na internetu nebo zveřejnění kontaktních adres institucí, které pomáhají obětem domácího násilí, ve sdělovacích prostředcích. Dotázaná R1 uvedla, že před odchodem do důchodu pracovala jako pečovatelka v domově pro seniory, kde probíhaly několikrát ročně různé vzdělávací aktivity pro

zaměstnance i samotné seniory, například přednáška Policie ČR o domácím násilí. Objevil se názor, že už v útlém dětství se musí začít se vzděláváním. Děti by se naučily respektu, úctě a ohleduplnosti ke starším lidem a domácí násilí by se nemuselo vyskytovat v takové míře.

Závěr

V bakalářské práci jsem se pokusila popsat problematiku domácího násilí, které je pácháno na seniorech. Důležitým aspektem je potřeba vzdělávání seniorů, které by pomohlo před domácím násilím. Práce se zaměřila na seniory coby specifickou sociální skupinu s řadou charakteristických znaků. V českém prostředí pro občany, kteří dovršili věk 65 a více let a pobírají starobní důchod, používáme označení senior. Seniorská populace reprezentuje různorodou sociální skupinu, která má vlastní specifika vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu, preferovaným hodnotám, způsobům chování, návykům, postojům apod. S postupujícím věkem končí senioři v péči druhé osoby, ta na něj pobírá příspěvek na péči s tím, že se o seniora řádně postará. Jsou případy, kdy se senior v péči druhé osoby stává obětí domácího násilí. Může to být například v podobě zanedbání péče druhou osobou nebo v podobě nežádoucí formy ošetřování (nevhodné ošetřování, zacházení nebo nepřiměřená profesionální péče). V této podobě je tato forma domácího násilí jen těžko odhalitelná. Podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, je úřad práce povinen kontrolovat příspěvky na péči. Z praxe však víme, že jsou tyto kontroly nedostačující nebo se neprovádí vůbec. Kontroly příspěvku na péči by mohly odhalit případné zanedbání péče a tím i tuto formu domácího násilí. Velice důležitou alternativou v prevenci domácího násilí je vzdělávání seniorů a mediální gramotnost. V dnešní společnosti, ve které se závratnou rychlostí vyvíjí informační a komunikační technologie, bude vzdělávání seniorů nezbytnou součástí jejich života. V České republice je možno absolvovat velké množství vzdělávacích aktivit, které jsou určeny pro seniory. Například jsou to: univerzity třetího věku, akademie třetího věku, univerzity volného času, kluby seniorů, ale i soukromé vzdělávací aktivity různých vzdělávacích agentur. Dále to mohou být aktivity, které pořádají knihovny, kulturní střediska, domy dětí a mládeže (např. počítačové kurzy pro seniory) atp.

Další možností, která by přispěla v prevenci před domácím násilím, je propojení všech subjektů, které se zabývají primární prevencí, např. základní školy, střední školy, VŠ, U3V, školská poradenství, neziskové organizace, OSPOD, Policie ČR, rodiče, opatrovníci apod. Právní úprava ochrany před domácím násilím se v České republice zavedla nedávno. Zásadním zlomem byla novela zákona, která nabyla účinnost 1. června 2004. Tato novela zavedla skutkovou podstatu trestného činu „týrání osoby žijící ve společném obydlí.“ Dalším důležitým bodem v boji proti domácímu násilí byl zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, dle kterého mohou policisté

rozhodnout o „vykázání“ násilné osoby. Tento akt je preventivním opatřením, které má pomoci obětem domácího násilí. Násilná osoba může být vykázána až na dobu 10 dní. Pro oběti domácího násilí jsou ve všech krajích České republiky zřízena intervenční centra, která mají za úkol poskytovat pomoc.

Z výsledků empirického šetření lze vyvodit, že vybraní respondenti mají určité znalosti o problematice domácího násilí, ale nedokáží konkrétně vysvětlit všechny jeho aspekty. Hlavním cílem empirické části bylo zmapovat vědomosti seniorů o problematice domácího násilí. Pro tento záměr jsem oslovila čtyři ženy a čtyři muže v seniorském věku, tj. 65 a více let. Výzkum byl realizován v říjnu 2019. V této době Česká televize odvysílala dokument „Z lásky nenávist 3“, který vykresluje příběhy několika seniorů, kteří na vlastní kůži poznali domácí násilí. Rozhovory byly záměrně realizovány až po odvysílání tohoto dokumentu, na tomto příkladu tohoto dokumentu jsem chtěla zjistit, zda senioři sledují pořady podobného typu, které mají edukativní a preventivní charakter. Z jejich odpovědí jsem však zjistila, že ani jeden z dotazovaných tento dokument neviděl. Potvrzuje se tedy, že by pořady vzdělávacího či osvětového charakteru byly vhodné, bylo by však zapotřebí více se soustředit na jejich propagaci. Oslovení respondenti jsou ve věkovém rozmezí 65–86 let. V rámci tohoto věkového rozsahu je zřejmé, že senioři nad 80 let televizi sledují častěji než respondenti ve věku 65 let. Ti se účastní různých vzdělávacích aktivit (besed, přednášek) organizovaných například školou EDUCA Pardubice nebo městskou knihovnou. S přednáškou na téma domácí násilí a jeho prevence se však dosud nesetkali.

Jako hlavní problém vnímám, že preventivní aktivity pro seniory na téma domácího násilí nejsou běžnou součástí naší společnosti. Česká společnost závažnost fenoménu domácího násilí na seniorech podceňuje. Z mého výzkumného šetření je patrné, že jakákoliv vzdělávací aktivita pro seniory je potřebná. Význam celého výzkumného projektu spatřuji v tom, že poskytuje možnost nahlédnout do smýšlení dotazovaných seniorů a pomáhá tak odkrýt jejich názory, vědomosti a mínění o domácím násilí.

Cílem mého výzkumného projektu bylo zjistit, jak senioři rozumí pojmu „domácí násilí“, jak na tuto problematiku nahlízejí a jak ji chápou, případně zda mají oni sami nebo někdo z jejich okolí určitou zkušenost s domácím násilím. Cílem bylo dále zjistit, jaký mají názor na vzdělávání jako prevenci před domácím násilím. Výsledky tohoto výzkumu mohou být pro nás inspirací v další práci se seniory, kterou považuji za smysluplnou.

Seznam použitých zdrojů

BEDNÁŘOVÁ, Zdena et al. *Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus, 2009. ISBN 978-80-254-5422-0.

BĚLÍK, Václav a Stanislava HOFERKOVÁ. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí: pro studenty pomáhajících oborů*. Brno: Tribun EU, 2016. ISBN 978-80-263-1015-0.

BENEŠOVÁ, Dana. *Gerontagogika: vybrané kapitoly*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. ISBN 978-80-7452-039-6.

BURIÁNEK, Jiří a Jiří KOVAŘÍK. *Domácí násilí - násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6.

ČECH, Ondřej. *Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb*. České Budějovice: Theia, 2011. ISBN 978-80-904854-0-2.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN isbn80-85931-79-6.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-080-1.

MARTINKOVÁ, Milada, Vladan SLAVĚTÍNSKÝ a Jiří VLACH. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-139-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 1. dotisk 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. 203 s. ISBN 80-210-3345-2.

MÜHLPACHR, Pavel. *Kvalita života seniorů*. 1. vydání. Brno: MSD, 2017. 163 s. ISBN 978-80-7392-260-3.

ONDRÁKOVÁ, Jana et al. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. 168 s. ISBN 978-80-7465-038-3.

PETRŤKOVÁ, Anna a Rozália ČORNANIČOVÁ. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů: studijní texty pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0879-1.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5750-0.

SAK, Petr a KOLESÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 225 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3850-5.

SVATOŠ, Roman. *Základy kriminologie a prevence kriminality*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2009. ISBN 978-80-86708-81-2.

ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5446-8.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Trestní předpisy. 1143. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, a. s., 2016. ISBN 978-80-7488-174-9.

VOŇKOVÁ, Jiřina a Ivana SPOUSTOVÁ. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. přepracované vydání. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-90-4564-5-7.

ZORMANOVÁ, Lucie. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0051-4.

Internetové zdroje:

Bílý kruh bezpečí: Aktuální informace v oblasti domácího násilí k 1.1.2009. *Bílý kruh bezpečí: Aktuální informace v oblasti domácího násilí k 1.1.2009* [online]. Praha: Bílý kruh bezpečí, z.s., 2019, 2019 [cit. 2019-11-27]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/domaci-nasili/aktualni-informace-v-oblasti-domaciho-nasili-k-1-1-2009/>

Česká televize: Z lásky nenávisť. *Česká televize: Z lásky nenávisť* [online]. Praha: Česká televize, 2019, 20. 6. 2017 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10617868301-z-lasky-nenavist>

Český statistický úřad: Veřejná databáze. *Český statistický úřad: Veřejná databáze* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEMD001>

MARTÍNEK, Jan. Novinky.cz: Týrání seniorů není jen bití, ale i odpírání soukromí, znělo v parlamentu. *Novinky.cz: Týrání seniorů není jen bití, ale i odpírání soukromí, znělo v parlamentu* [online]. Praha: ČTK, DPA, Reuters a fotobanka Profimedia, 2019, 18. 9. 2019 [cit. 2019-09-22]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/tyrani-senioru-neni-jen-biti-ale-i-odpirani-soukromi-znelo-v-parlamentu-40296849>

MARTINKOVÁ, Milada, Vladan SLAVĚTÍNSKÝ a Jiří VLACH. Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014 [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/>

Ministerstvo vnitra České republiky: Neziskové organizace poskytující pomoc obětem domácího násilí. *Ministerstvo vnitra České republiky: Neziskové organizace poskytující pomoc obětem domácího násilí* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2019 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/dokumenty-nasili-neziskove-organizace-poskytujici-pomoc-obetem-domaciho-nasili.aspx>

Národní ústav pro vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Praha: NÚV - Národní ústav pro vzdělávání, 2019, 2011-2019 [cit. 2019-09-08]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/>

Policie České Republiky: Zvlášť zranitelné oběti. *Policie.cz: Zvlášť zranitelné oběti* [online]. Praha: Policie ČR, 2019, 2019 [cit. 2019-03-11]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/zvlast-zranitelne-obeti>

Prevence kriminality v České republice. *Prevence kriminality v České republice* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky., 2019 [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <https://prevencekriminality.cz/>

Příspěvek na péči: Kontrola využívání příspěvku na péči. *Příspěvek na péči: Kontrola využívání příspěvku na péči* [online]. Praha, 2015, 2015 [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <http://www.prispevek-na-peci.cz/kontrola-vyuzivani.html>

ROUBALOVÁ, Michaela a kol. Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Oběti kriminality. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Oběti kriminality* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, 2019 [cit. 2019-10-13]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>

Senioři České republiky, z.s.: Aby člověk důstojně žil a nebyl sám. *Senioři České republiky, z.s.: Aby člověk důstojně žil a nebyl sám* [online]. Praha: Senioři ČR, 2018 [cit. 2019-11-27]. Dostupné z: <https://senioricr.cz/pravni-definice-seniora-dosud-chybi/>

SKP-CENTRUM, o.p.s.: Intervenční centrum. *SKP-CENTRUM, o.p.s.: Intervenční centrum* [online]. Pardubice: SKP-CENTRUM, 2017 [cit. 2019-10-03]. Dostupné z: <https://www.skp-centrum.cz/nase-sluzby-a-projekty/intervencni-centrum>

Sociologická encyklopedie. *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017, 2017 [cit. 2019-08-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Entita>

Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí. *Úmluva Rady Evropy - domácí násilí* [online]. Praha: Úřad pro ochranu osobních údajů, 2013 [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: <https://www.uouu.cz/umluva-rady-evropy-domaci-nasili/>

Zákon pro lidi.cz: Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. *Zákon pro lidi.cz: Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách* [online]. Praha: AION CS, 2019, 2019 [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-47>

ŽIVOT 90: Tísňová péče ŽIVOTA 90. *ŽIVOT 90: Tísňová péče ŽIVOTA 90* [online]. Praha: Život 90, 2019 [cit. 2019-10-03]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs/asistence/tisnova-pece>

Seznam příloh

Příloha A – Příběh paní Emílie	57
Příloha B – Scénář výzkumného rozhovoru.....	58
Příloha C – Přepis rozhovoru	60

Příloha A – Příběh paní Emilie

Když se paní Emilce začal zhoršovat zdravotní stav ve věku 92 let, přestěhovala se ze svého venkovského domu, kde žila sama, do domu svého syna, který žije na malém městě se svou ženou a s jejich dvěma dospělými syny. Snacha paní Emilce nabídla, že se o ni postará, a že jí se vším pomůže. Zanedlouho, co se paní Emilka přestěhovala do domu k synovi, se synův vztah se ženou vyostřil a syn se z domu odstěhoval. V domě již nežil, zůstala v něm pouze jeho žena a obě děti. Do této doby měla paní Emilka se svou snachou dobré vztahy. Snacha si na paní Emilku nechala vyřídit příspěvek na péči, který vyplácí příslušný úřad práce s tím, že se o paní Emilku postará a poskytne jí kvalitní péči. Aby nemusela paní Emilka pro svůj starobní důchod chodit sama na poštu, nechala jí snacha zřídit účet v bance, ke kterému měla snacha dispoziční právo. V průběhu několika let (cca dva roky) se začal paní Emilce zhoršovat zdravotní stav. Začaly se u ní objevovat příznaky stařecké demence, situace již byla natolik vážná, že se o sebe paní Emilka nedokázala postarat a byla plně odkázána na péči druhé (jiné) osoby. Během dalších měsíců byla péče o paní Emilku natolik náročná, že ji snacha již přestávala zvládat. Paní Emilce již nebyly poskytovány základní hygienické potřeby, zajištění vhodné kvalitní stravy, zabezpečení lékařské péče, ale i zajištění zdravotních pomůcek apod. U paní Emilky se projevy stařecké demence začaly stupňovat a ona již nebyla schopná rozpoznat a posoudit, co, kdy a jak potřebuje. Stala se z ní osoba závislá na péči druhé (jiné) osoby. Jelikož péče o paní Emilku byla nedostatečná, začala paní Emilka velice rychle chřadnout. Její váha šla prudce dolů a začaly se u ní objevovat dekubity (proleženiny) a známky podvýživy. Již v této době by paní Emilka potřebovala zajistit lékařskou péči, což jí však snacha neumožnila. Když se zdravotní stav paní Emilce začal ještě více zhoršovat, snacha jí začala zařizovat terénní pečovatelskou službu, která by se o paní Emilku měla postarat. Pro sjednání smlouvy o poskytování terénní pečovatelské služby musí žadatel kontaktovat organizaci, která poskytuje pečovatelské služby. Sociální pracovník takové organizace provede v místě bydliště sociální šetření, ze kterého se dozví veškeré vstupní informace o budoucí klientce. Při první schůzce, kterou sociální pracovnice uskutečnila u paní Emilky, se nestačila divit, v jak zoufalém stavu klientku našla. Na nic nečekala a paní Emilce přivolala rychlou zdravotnickou pomoc. Přestože ji RZP poskytla první pomoc a paní Emilku si s sebou odvezla, paní Emilka ve věku 94 let v nemocnici zemřela. Podle lékařů se nedalo přesně určit, zda její zdravotní stav byl způsoben špatnou a nedostatečnou péčí nebo jejím stářím. Rodina tak z celého případu vyšla bez trestu dle **§ 199 týráni osoby žijící ve společném obydlí, trestního zákoníku.**

Příloha B – Scénář výzkumného rozhovoru

Záměrem mého výzkumného šetření bylo získání dat od respondentů z Pardubického kraje, kteří jsou starší 60 let. Pro získání dat jsem použila metodu polostrukturovaného rozhovoru (interview). „*Interview je nástroj, s jehož pomocí chceme získat určité informace.*“¹⁰⁵ Podle Ferjenčíka má interviewující při použití polostrukturovaného rozhovoru volnější ruku při kladení otázek, ačkoliv může být jejich seznam připravený, forma a způsob odpovědi může být svobodnější.¹⁰⁶ Průběh získávání dat při interview má určité etapy.

1. Přípravná a úvodní část rozhovoru

V této fázi rozhovoru bychom se měli zamyslet na tím, *o čem* rozhovor bude, *s kým* rozhovor povedu, a *jakým* způsobem bude rozhovor realizován.

V mém výzkumném šetření se sběr dat týkal znalostí seniorů o problematice domácího násilí na nich páchaného a na jejich vzdělávání jako možnosti prevence před domácím násilím (*o čem*).

Když jsem psala zadání ke své bakalářské práci, již jsem věděla, že se výzkumná část bude týkat seniorů (*s kým*). Výběr respondentů byl jasný. Pro můj záměr jsem si vybrala respondenty starší 65 let, kteří žijí sami z důvodu svého rozhodnutí, nebo z důvodu smrti jednoho z partnerů. Pouze dva z respondentů žijí v partnerském vztahu. Ti, kteří žijí sami, se mohou lehce stát oběťmi domácího násilí.

Pro mé výzkumné šetření jsem vedení rozhovoru začala představením sebe a mého výzkumného projektu. Podrobně jsem všem respondentům vysvětlila cíl, smysl a obsah zamýšleného rozhovoru. Postupovala jsem tak, abych vzbudila zájem respondentů mi na mnou položené otázky odpovědět. Na úvod jsem se respondenta zeptala na jeho jméno, věk, dosažené vzdělání, na jeho rodinu. Díky tomu jsem si vytvořila představu, jak nyní žije, jaké má rodinné zázemí, ale hlavně jsem navodila příjemnou atmosféru. Dále jsem respondenta seznámila se zákonem č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů a vysvětlila jsem mu, že veškerá data a jeho jména budou anonymní.

¹⁰⁵ FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Vyd. 2. Přeložil Petr BAKALÁŘ. Praha: Portál, 2010. s. 179. ISBN 978-80-7367-815-9.

¹⁰⁶ Tamtéž s. 179. ISBN 978-80-7367-815-9.

2. Jádru interview

Hlavním cílem této části rozhovorů je získat co nejvíce informací pomocí položených otázek. Hovořit o domácím násilí není jednoduché pro nikoho, zejména když se jedná o respondenty v mé cílové skupině. Na tuto situaci jsem byla připravená. Kdybych viděla, že na některou mnou položenou otázku respondent nechce odpovědět, je mu to nepříjemné, otázku odložím, nebo se na otázku dále již nezeptám. Pro sběr dat jsem si vybrala polostrukturovaný rozhovor, abych mohla použít předem připravený seznam otázek, případně improvizovat „*Interviewující si může připravit série otázek nejen v horizontální rovině – tedy uspořádání jednotlivých témat a podtémat, ale i v rovině vertikální – v rovině všeobecnosti nebo emocionální neutrality otázek.*“¹⁰⁷ Důležitým bodem v této etapě je možnost zásahu do výměny informací. Podle Ferjenčíka není důležité při vedení rozhovoru kladení otázek, ale pozorné naslouchání a zájem o respondenta.¹⁰⁸

3. Závěr a ukončení rozhovoru

Tato fáze rozhovoru je více důležitá pro respondenta než pro interviewujícího. Měli bychom respondentovi věnovat dostatek pozornosti. „*K výzkumu nemůžeme přistupovat stylem „po nás potopa“, naopak je třeba mít na vědomí, že i v budoucnu budeme třeba dělat další výzkum a že možná my sami budeme navazovat na tento výzkum a budeme potřebovat znovu zapojení účastníka.*“¹⁰⁹ Tato část slouží především k poděkování respondentovi za jeho spolupráci. V této fázi rozhovoru je také prostor pro rekapitulaci odpovědí, ty můžeme ještě naposledy zkontrolovat a zjistit tak, zda jsou zachycené komplexně. Pokud jsme rozhovor rozdělili do více částí, v této etapě máme možnost se s respondentem domluvit na jeho pokračování, na den, místo a čas. Samotný sběr informací není tak důležitý, jako jeho vyhodnocení. Existuje mnoho způsobů, jak můžeme tato data zpracovat. Hendl představuje několik metod zobrazování dat, například techniky transkripce, redukce pomocí tabulek, grafů a schémat.¹¹⁰

¹⁰⁷ FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Vyd. 2. Přeložil Petr BAKALÁŘ. Praha: Portál, 2010. s. 181. ISBN 978-80-7367-815-9.

¹⁰⁸ Tamtéž s. 182. ISBN 978-80-7367-815-9.

¹⁰⁹ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). s. 169. ISBN 80-247-1362-4.

¹¹⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 221. ISBN 80-7367-040-2.

Příloha C – Přepis rozhovoru

Pro příklad doslovného přepisu rozhovoru jsem si vybrala respondenta, který má pro toto výzkumné šetření označení R6. Je to vdovec, 71 let, poslední dosažené vzdělání je středoškolské s maturitou, žije v Pardubickém kraji. Jedná se o doslovný přepis nahrávky realizovaného rozhovoru, který byl pořízen na diktafon. Rozhovor byl uskutečněn pomocí deseti tazatelských otázek, ze kterých jsem později vytvořila tři výzkumné otázky a šest tazatelských otázek, které jsem v poslední části mého výzkumného projektu interpretovala.

TO 1. Kolik je Vám let a jaké máte dosažené nejvyšší vzdělání?

Pro zahájení rozhovoru jsem začala otázkou, na kterou mi respondent R6 odpověděl takto: *„V listopadu tohoto roku, přesně 18. 11. 2019 mi bude 71. Mám střední maturitní vzdělání strojního a plynového zaměření.“*

TO 2. Dokážete vysvětlit pojem domácí násilí? Co si pod tímto pojmem představujete?

R6 si myslí, že *„jde o chování násilného charakteru psychického a i fyzického násilí proti rodinným příslušníkům Žena - muž, otec - dítě a naopak“*.

TO 3. Jak byste reagovali, kdyby se k Vám někdo choval násilně?

R6 odpovídá: *„Za svůj dlouhý život jsem to nepoznal. Měl jsem krásný vztah se ženou. Rodiče se chovali dobře a vzorem byl můj otec jako praktik a pořádku milovný člověk. Za domácí násilí nepovažuji při výchově dětí občasný pohlavek nebo zvýšený hlas, abych děti usměrnil tam, kde si jako vychovávající je představuji nasměrovat.“*

TO 4. Víte, jaké chování lze označit za násilné, které může vést k domácímu násilí?

R6 říká: *„Násilné chování, které lze označit za násilné, například hrubé zacházení se staršími a nemocnými lidmi.“*

TO 5. Znáte nějakou organizaci, která by Vám pomohla řešit domácí násilí?

R6 reaguje: *„Konkrétní organizaci neznám, ale obrátil bych se na městskou či státní policii, také bych se podíval na internetu, jaké existují organizace.“*

TO 6. Setkali jste se někdy ve svém životě s domácím násilím, nebo znáte někoho z vašich blízkých, který má vlastní zkušenost s domácím násilím?

R6 otevřeně říká: „*U blízkých ne, ale občas od sousedů slyším silnější hádky (?), nebo je to zatím jen hlasitá výměna názorů. Neřekl bych, že jde o domácí násilí, spíše o dohady, jak vést domácnost nebo starost o dospělé děti.*“

TO 7. Víte, jak se dá domácímu násilí předcházet?

R6 odpověděl: „*Já si myslím, že důležitou prevencí je výchova dětí, když se od mala budou vést k úctě ke stáří, domácí násilí na seniorech by nemuselo být. Za druhé si myslím, že by k prevenci mohly přispět častější pořady na ČT1. Takový pořad pro seniory a nejen pro ně neznám.*“

TO 8. Myslíte si, že by se edukací seniorů (vzděláváním) dalo domácímu násilí předcházet?

R6 se zamýšlí: „*Určitě ano. Může to být například nějaký interaktivní program na internetu nebo kontaktní adresy ve sdělovacích prostředcích, veřejné dopravě, MHD atd., kde by byl návod, jak vyhledat anonymní pomoc. Mám rád aktivity všeho druhu, neustále na sobě pracuji a vzdělávám se, navštěvuji kurzy pro seniory, které pořádá EDUCA. Navštěvuji tam IT kurz, kde se mohu naučit základní práci na počítači, nakupovat přes internet nebo se mohu seznámit s úpravou fotografií. Takže si myslím, že určitě ano. Dnešní senioři se většinou v práci s PC vyznají. Na mém kurzu je skupina stejných lidí a je vidět, jaký mají zájem. Také přemýšlím o univerzitě 3. věku, ale letos nemám vůbec žádný čas.*“

TO 9. Uměli byste rozpoznat na Vašich blízkých či přátelích, že se stali obětí domácího násilí?

R6 zmiňuje: „*Předpokládám, že ano. Rád komunikuji s lidmi, tak si myslím, že bych si toho všimnul, už z jejich chování.*“

TO 10. Na podzim 2019 uvedla Česká televize dokument *Z lásky nenávisť 3*, v tomto dokumentu jsme mohli nahlédnout do života několika seniorů, kteří se nebáli a promluvili o domácím násilí. Znáte tento dokument? Viděli jste ho?

R6 říká: „*Bohužel ne. Měl jsem jiné osobní problémy a starosti s úmrtím mé milované ženy a dosud jsem se s tím nevyrovnal.*“